

MILITARIA

12

ARMIA KRÓLEWSTWA POLSKIEGO 1815-1830

*J. W. R. P. 1830
VIII. MEXCV*

Tomasz Malarski

ARMIA KRÓLESTWA POLSKIEGO 1815 - 1830

Warszawa 1996

Odprawa tzw. posylek konnych na Placu Saskim (M. Chylewski, Muzeum Wojska Polskiego)

Królestwo Polskie utworzone zostało w 1815 roku decyzją Kongresu Wiedeńskiego z ziem byłego Księstwa Warszawskiego i pozostało przez cały okres swego trwania w unii personalnej z Rosją. Car Aleksander I był jednocześnie królem Polski i sprawował władzę na ziemiach o powierzchni 128.500 km² zamieszkałych przez 3,2 mln ludności.

Początki armii Królestwa Polskiego datują się na rok 1814, kiedy to po upadku Paryża i pierwszej abdykacji Napoleona resztki armii Księstwa Warszawskiego pozostały bez żadnej nadziei na przyszłość, bez żołdu w kraju, którego nowa administracja nie ukrywała, że Polacy są gośćmi niepożądanymi.

Ponieważ jednak w akcie abdykacyjnym podpisanym przez Napoleona w Fontainebleau dnia 11 kwietnia 1814 umieszczono artykuł XIX, który brzmiał: „Wojska polskie wszelkiej broni

zostające w służbie Francji będą mieć wolność powrotu do domów zachowując broń i bagaże, a to w dowód ich zaszczytnej służby. Oficerowie, podoficerowie i żołnierze zachowują udzielone im dekoracje i pensje do nich przywiązane”.

Był to piękny gest wielkiego wodza, który docenił wartość i odwagę armii Księstwa Warszawskiego, która dochowała wierności i pozostała z cesarzem do końca. Wodzowie wojsk koalicji antynapoleońskiej mieli o Polakach równie pozytywne zdanie. Ponieważ jednak ziemie Księstwa Warszawskiego okupowane były głównie przez armie rosyjskie Aleksandra I, jemu to przypadła w udziale realizacja postanowienia z aktu abdykacyjnego, a co za tym idzie, przejęcie dowództwa nad armią polską.

Już 24 kwietnia 1814 pod Saint Denis Aleksander dokonał przeglądu oddziałów polskich liczących 4750 żołnierzy. Obecna była cała generalicja polska, którą car oczarował łaskawością, taktem i obietnicami, które poprawiły morale polskich żołnierzy nadszarpnięte niedawnym upadkiem idei napoleońskiej. Dotychczasowy wróg okazał się władcą światłym, sy-

piącym komplementami, nie ukrywającym zachwytu z postawy, jaką reprezentowało wojsko polskie. Wodzem naczelnym wojsk polskich mianowany został cesarzewicz Konstanty, faktycznie jednak dowództwo sprawował gen. Jan Henryk Dąbrowski, który wziął na siebie ciężar pozbierania niedobitków z całej Europy i doprowadzenia ich do kraju.

Książę Konstanty decyzją z dnia 27 maja 1814 roku powołał Komitet Wojskowy złożony z generałów: Dąbrowskiego, Zajączka, Woyczyńskiego, Kniaziewicza, Sułkowskiego, Wielhorskiego i Sierakowskiego.

Oni to jako ludzie o dużej wiedzy fachowej i znacznym doświadczeniu bojowym mieli za zadanie zbudować polską armię. W pierwszej fazie dokonano ogromnej pracy inwentaryzacyjnej i weryfikacyjnej obejmującej oficerów wszystkich stopni i żołnierzy.

Głównodowodzącym armii Królestwa Polskiego był Wielki Książę Konstanty Pawłowicz (1779-1831) brat cara Aleksandra I i Mikołaja I (obraz Willewalde w zbiorach Muzeum Wojska Polskiego)

Praca do wykonania była ogromna, gdyż w trakcie organizacji rozwiązywano tysiące najdrobniejszych problemów związanej z funkcjonowaniem armii będącej na stopie pokojowej.

Ustalono struktury jednostek, obsadzono stanowiska dowódcze, remontowano koszary i place ćwiczeń, ustalano wysokości żołdu i wymieniało broń, zastępując powoli zużytą broń francuską nowym uzbrojeniem rosyjskim. W tym czasie rosły szeregi armii pod czujnym okiem Dąbrowskiego. Sam Dąbrowski przybył do kraju 7 czerwca 1814 roku i rozpoczął prace organizacyjne opierając się początkowo na strukturach dobrze znanych z czasów, kiedy wodzem armii polskiej był Książę Józef Poniatowski.

22 czerwca stan armii osiągnął 11 424 ludzi, a liczba ta powiększała się stale w związku z napływem zwalnianych jeńców i przybyłych z lazaretów ozdrowieńców.

Pod koniec 1814 roku armia polska osiągnęła stan 34 000 ludzi, a jej reorganizacja przebiegała szybko i sprawnie dzięki zapalowi żołnierzy i oficerów.

Ostatecznie Komitet Wojskowy zaprzestał działalności w grudniu 1815 roku.

W styczniu 1816 roku na stanowisko ministra wojny powołany został generał Józef Wielhorski. Oficer ten, który służbę rozpoczął w 1792 roku walcząc w obronie Konstytucji 3 Maja, znalazł się od początku swojego urzędowania w stałym konflikcie z Wielkim Księciem Konstantym. Wielhorskiemu marzyła się armia wywodząca się w prostej linii od armii Księstwa Warszawskiego, opierająca się na tych samych regulaminach, podobnym polskim mundurze i stosunkach między oficerami i podwładnymi.

Konstanty miał wizję zupełnie inną, chciał armii zupełnie posłusznej, perfekcyjnie umundurowanej z przejęciem niektórych wzorów rosyjskich włącznie z długoletnią (25 lat) służbą. W tym starciu stroną przegraną stał się, jak łatwo przewidzieć, generał Wielhorski, który musiał odejść z wojska, a wkrótce zmarł. Jego miejsce zajął generał Maurycy Hauke, który w 1813 roku

W pierwszym okresie organizatorem, a zarazem faktycznym dowódcą armii Królestwa Polskiego był generał Jan Henryk Dąbrowski (Muzeum Wojska Polskiego)

długo i uporczywie bronił Zamościa wykazując się wielką odwagą i talentem organizacyjnym.

Hauke nie był jednak człowiekiem wystarczająco silnym i całkowicie podporządkował się Konstantemu, akceptując bez zastrzeżeń żądania Wielkiego Księcia.

Organizacja armii Królestwa Polskiego

Wojsko Królestwa Polskiego dzieliło się na gwardię i wojsko liniowe.

Jednostki gwardii królewskiej wchodziły w skład korpusu rezerwowego gwardii i w większości stacjonowały w Warszawie.

Wojska liniowe składały się z dwudywizyjnego korpusu piechoty (po trzy brygady w dywizji) i dwu dywizji jazdy (ułanów i strzelców konnych). Ani piechota ani kawaleria nie posiadała integralnej artylerii, która stanowiła osobny rodzaj broni z własnym podziałem na trzy brygady po trzy kompanie każda.

Wojsko Królestwa Polskiego liczyło przed wybuchem powstania listopadowego 29 batalionów piechoty, 38 szwadronów jazdy oraz 96 dział.

Na stopie pokojowej liczebność Wojska Królestwa Polskiego wynosiła około 28 000 żołnierzy, żeby w sierpniu 1830 wzrosnąć do 41 879.

Zasady poboru rekruta zostały ustalone dekretem z 1816 roku, który mówił, że czas służby poborowego wynosił 6 lat, co w porównaniu z 25 letnią służbą w armii carskiej było niewątpliwym osiągnięciem.

W okresie istnienia Królestwa Polskiego powołano do wojska 50 000 ludzi, choć jak twierdzą niektórzy historycy, można było powołać i przeszkolić czterokrotnie więcej poborowych.

Służba wojskowa była jednak dla wielu środowisk bardzo atrakcyjnym zajęciem, stąd częstym zjawiskiem było zostawanie w szeregach na dłuższy czas niż wymagane 6 lat. Nie spotykane w Armii Polskiej były przypadki przymusowego wcielania do szeregów. W armii rosyjskiej przypadki takie były regułą. W Królestwie Polskim zwolnieni od służby wojskowej byli nauczyciele, księża, zakonnicy, rzemieślnicy, urzędnicy, jedynacy i Żydzi, choć w zamian za specjalny podatek.

Ogólnie pobór nie odbywał się regularnie, a jego wysokość uzależniona była od liczby tych, którzy przedłużali służbę i tych, którzy wstępowali do szeregów na ochotnika.

Komisja Rządowa Wojny

Zgodnie z Konstytucją na czele wojska stała Rządowa Komisja Wojny pełniąca rolę ministerstwa obrony.

W praktyce Komisja podporządkowana była naczelnemu wodzowi, który wielokrotnie traktował ją jako organ wykonawczy i realizatora swoich decyzji.

Komisja Rządowa Wojny została zorganizowana w następujący sposób:

Sekretariat generalny, który obejmował biuro korespondencji i archiwum generalne,

Dyrekcję materiałów obejmującą 1. Wydział (biuro artylerii i inżynierii), 2. Wydział (zdrowia);

Dyrekcję osób obejmującą 1. Wydział (ruchu odmian i zaciągu), 2. Wydział audytoriatu generalnego (sądownictwo wojskowe);

Dyrekcję rachunkowości obejmującą 1. Wydział funduszków (biuro funduszków, żołdu, stowarzyszenia emerytalnego furazu, wynagrodzeń i rachunkowości), 2. Wydział kontroli generalnej.

Istniały także: kasa generalna i komisariat ubiorczy.

Ważną rolę w jednostkach Wojska Królestwa Polskiego spełniali audytorowie, których rola ograniczała się do funkcji radców prawnych w zakresie wszelkich przepisów, w tym porządku, karności w wojsku, służby wewnętrznej i polowej, a także prawa kryminalnego i cywilnego.

Audytorowie oddelegowani byli do dywizji i poszczególnych pułków.

Istotne funkcje w pułkach spełniali także kapelani wojskowi, których przełożonym był ks Jan Gutkowski, kapelan gwardii konnej.

Kapelani niechętnie podporządkowywali się władzy wojskowej, dlatego właśnie Wielki Książę Konstanty wydał 12 lutego 1819 roku rozkaz, w którym określił ściśle kompetencje kapelanów podporządkowując ich „zwierzchności dowódcy pułku, przy którym sprawują obowiązki”.

Wódz Naczelny

Wielki książę Konstanty, będąc naczelnym wodzem Wojska Królestwa, miał ogromny wpływ na jego oblicze.

Był człowiekiem niestrudzonym, ogromnie surowym i posiadał cechy wspaniałego organizatora. Dbał o każdy szczegół ubioru i oporządzenia, był fanatykiem musztry, która w tym okresie stanowiła podstawę wyszkolenia bojowego. Wszelkie rozkazy i zalecenia miały być bezwzględnie przestrzegane do najdrobniejszego szczegółu, co dla wielu oficerów wywodzących się z Wojska Księstwa Warszawskiego było nie do zniesienia.

Cesarzewicz miał bardzo trudny charakter, który objawiał się gwałtownymi wybuchami gniewu, czynnym obrażaniem oficerów i poszturchiwaniem żołnierzy.

Konstanty zachowując się samowolnie łamał często prawa i przepisy, które sam ustanowił, a których innym łamać nie było wolno.

Wielu oficerów starszych nie mogąc znieść takich stosunków odeszło z szeregów, młodszy nie mogąc znieść szykan i obelg sięgali po środek ostateczny, jakim było samobójstwo. Faktem jest jednak, że Wielki Książę Konstanty był w swojej armii zakochany i potrafił swą miłość okazać na częstych paradach i rewiach, dziecięcymi wybuchami radości i nagrodami pieniężnymi, które wypłacał szczególnie wyróżniającym się oddziałom i żołnierzom.

Małżeństwo księcia z Joanną Grudzińską wpłynęło na dalsze jego zbliżenie z Polakami i spowodowało złagodzenie niektórych cech jego charakteru.

Bliskim współpracownikiem Wielkiego Księcia Konstantego był generał Kuruta, który sprawował funkcję szefa przybocznego sztabu i szefa adiutantów. W czasie nieobecności Konstantego Kuruta najczęściej sprawował funkcje naczelnego wodza.

Sztab Główny

Sztab Główny nie posiadał określonych kompetencji i stanowił jeszcze jedną komórkę wprowadzającą w życie rozkazy wodza naczelnego i pilnującą ich wykonania. Szefem sztabu od 1823 roku był generał Józef Toliński, a po jego śmierci funkcję tę objął gen. Tomasz Siemiatkowski, któremu podlegało 13 oficerów sztabowych.

Kwatermistrzostwo Generalne

Korpus kwatermistrzostwa był w Wojsku Polskim nowością, a wprowadzono go na wzór rosyjski by stanowił zaplecze szkoleniowe dla szefów dywizji i brygad. Oficerowie Kwatermistrzostwa posiadali wysoką wiedzę wojskową, którą zdobywali w murach szkoły aplikacyjnej lub w drodze indywidualnych studiów.

W Korpusie tym służyli tak wybitni sztabowcy, jak Ignacy Prądzyński i Wojciech Chrzanowski. Ogólnie oficerowie Kwatermistrzostwa stanowili najlepiej wykształconą i przygotowaną część kadry oficerskiej.

Generalicja

Według Roczników Wojskowych wydawanych w latach 1817-1830 w Wojsku Królestwa służyło w tym czasie ośmiu generałów broni, trzynastu generałów dywizji i trzydziestu sześciu generałów brygady.

Wszyscy oni posiadali doświadczenie bojowe z okresu wojen napoleońskich, a niektórzy, jak na przykład Dąbrowski jeszcze starsze.

Wielu z nich było ludźmi, których stan zdrowia i wiek ograniczał możliwości dowódcze, a postawa Wielkiego Księcia zniechęcała do czynnej służby.

Konstanty awansował na ich miejsca ludzi sobie posłusznych, ściśle trzymających się jego rozkazów, często o małym doświadczeniu wojskowym i słabym charakterze. Wielu nowo awansowanych generałów starało zachować jednocześnie dowództwo pułku, gdyż stanowiło ono źródło bardzo wysokich dochodów.

Manewry w polu i ćwiczenia w obozie na Powązkach były rzadkością, a sama musztra i parady nie były w stanie zastąpić wiedzy wojskowej. Wojna 1830-1831 obnażyła wszystkie te braki w sposób bezwzględny.

Szkoły Wojskowe

Korpus Kadetów w Kaliszu

Była to szkoła czteroletnia o dość ograniczonym programie, w której jednorazowo uczyło się do 200 do 240 uczniów.

Uczono w niej religii, języka polskiego, łacińskiego, francuskiego, niemieckiego, a także matematyki, geografii, historii, logiki, kaligrafii i rysunku.

Osobnym działem była edukacja wojskowa, która oprócz musztry obejmowała także historię wojskowości, elementy taktyki i strategii,

Słuchacz Korpusu Kadetów w Kaliszu w mundurze paradowym, ok. 1825 roku (Muzeum Wojska Polskiego)

fortyfikację, a także balistykę. W starszych czasach dużo czasu poświęcano zajęciom praktycznym, w tym fechtunkowi, a nawet przewidywano naukę tańca i śpiewu. Młody człowiek kończący naukę w Korpusie Kadetów posiadał ogólną wiedzę wojskową i był dobrym materiałem na oficera.

Wojskowa Szkoła Aplikacyjna

Szkoła ta powstała w 1820 roku i była najwyższą szkołą wojskową w Królestwie Polskim. Jej uczniów rekrutowano z najzdolniejszych wychowanków Korpusu Kadetów.

Szkoła Aplikacyjna mieściła się u zbiegu ulic Długiej i Miodowej w Warszawie (dzisiaj PWST). W budynku tym mieściły się sale wykładowe, pracownie, laboratoria, sypialnie uczniów i mieszkania niektórych wykładowców.

W połowie 1821 roku rada naukowa szkoły przedłużyła czas trwania nauki do 3 lat, a liczbę uczniów powiększono z 16 do 24.

Szkoła, której komendantem był płk Józef Sowiński (późniejszy obrońca Woli, gdzie zginął 5 września 1831 r.) kształciła specjalistów z dziedziny taktyki, strategii, fortyfikacji, kwatremistrzostwa, kartografii i inżynierii. Ukończenie szkoły było ogromnym osiągnięciem i dawało większe możliwości awansu niż normalną służbę.

Uczniowie Szkoły Aplikacyjnej uczestniczyli w wielu objazdach naukowych, na których poszerzali wiedzę zdobytą na salach wykładowych. Szkołę Aplikacyjną ukończyło ogółem 100 uczniów i wszyscy oni stali się oficerami o najwyższych kwalifikacjach.

Szkoła Podchorążych

W 1815 roku powołano do życia szkołę podchorążych, która miała przygotowywać oficerów przez szkolenie podoficerów z jednostek liniowych.

Szkoły były w zasadzie dwie, piesza pod wodzą pułkownika Olędzkiego i jazdy podpułkownika Czarnomskiego. W szkołach tych naukę zawężano do nauki musztry i służby frontowej, zaczynając od szkoły żołnierza, plutonu, aż do pułku, brygady, dywizji i korpusu.

Nauka trwała cztery lata, a po jej ukończeniu absolwentów kierowano do pułków, gdzie najczęściej spełniali rolę inspektorów musztry. Na stopień oficerski czekać musieli długo, gdyż etaty nie zwalniały się często, a pułki na stopie pokojowej nie potrzebowały aż tak wielu oficerów.

Szkoła Bombardierów

Szkoła ta była właściwie kursem praktycznym dla podoficerów artylerii, który miał na celu doskonalenie taktyki i manewrów. Dowódcą szkoły był porucznik Grabowski z 4. lekkiej kompanii artylerii.

Gwardia Królewska

W początkowej fazie organizacji gwardii przewidywano w jej strukturze pułk grenadierów, pułk strzelców pieszych, a także pułki strzelców konnych i ułanów. Strukturę tę uzupełniała bateria pozycyjna artylerii konnej.

Brak funduszy spowodował jednak likwidację pułku strzelców pieszych i ułanów gwardii, a stan osobowy tych jednostek wcielono odpowiednio do pułku grenadierów i strzelców konnych gwardii.

Tak więc do dnia 27 września 1817 w skład gwardii królewskiej wchodziły: pułk grenadierów, pułk strzelców konnych i bateria pozycyjna artylerii konnej. Gwardia królewska stacjonowała w Warszawie, a dowodził nią generał Wincenty hrabia Krasiński, były dowódca pułku szwoleżerów lansjerów gwardii Napoleona. Pułk grenadierów gwardii dowodzony przez gen. Franciszka Żymirskiego rozlokowany był w Koszarach Aleksandryjskich (teren dzisiejszej Cytadeli), pułk strzelców konnych gwardii, którego dowódcami byli: płk Tomasz Siemiątkowski, a od 1829 roku gen. Zygmunt Kurnatowski, skoszarowani byli w dawnych Koszarach Mirowskich.

General Franciszek Żymirski – dowódca grenadierów Gwardii Królewskiej (Muzeum Wojska Polskiego)

Szeregowy i podoficer strzelców konnych gwardii (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Bateria konna, którą od 1829 roku dowodził major Jan Szwerin, a potem podpułkownik Piotr Chorzewski wraz z parkiem artyleryjskim stacjonowała w rejonie ulicy Długiej i Nalewki, sąsiadując z budynkiem Arsenału.

W gwardii królewskiej służyli zazwyczaj najlepsi żołnierze i oficerowie, otrzymywali wyższy żołd i lepsze zaopatrzenie w porównaniu z wojskiem liniowym.

Służba w gwardii pod bokiem Wielkiego Księcia Konstantego była jednak niezmiernie ciężka. Inspekcje, parady, odprawy i służby garnizonowe powodowały, że jednostki te były w stałej gotowości porównywanej z dzisiejszym stanem podwyższonej gotowości bojowej.

Musztra, ubiór i wyposażenie żołnierzy doprowadzone były do najwyższego poziomu, czego nie można było powiedzieć o wyszkoleniu ogniowym i taktycznym.

Umundurowanie żołnierzy gwardii nie różniło się od mundurów wojsk liniowych z tą tylko

Podoficer artylerii konnej gwardii (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

różnicą, że na kołnierzach i rękawach mundurów naszyte były belki gwardyjskie białe u żołnierzy, a srebrne u oficerów. Na guzikach, tarczach, na kaszkietach, zamiast numeru pułku znajdował się granat z płomieniem.

Korpus Rezerwowy Gwardii

Gwardia Królewska Wojsk Królestwa Polskiego wchodziła w skład Rezerwowego Korpusu Gwardii.

W 1817 roku w Królestwie stacjonowały następujące jednostki rosyjskie: litewski-wołyński pułk piechoty gwardii, Wołyński pułk piechoty gwardii i dwa pułki jazdy gwardii: Kirasjerów Podolskich i ułanów cesarzewicza.

W 1824 roku Korpus Rezerwowy składał się z Dywizji Kawalerii (1. Brygada: kirasjerzy podolscy, ułani cesarzewicza 2. Brygada: strzelcy konni gwardii (polscy), huzarzy grodzieńscy, polska i rosyjska bateria artylerii konnej i półbateria raketników konnych polska) i Dywizji

Pieszey'1. Brygada: pułk litewski, pułk polskich grenadierów, 2. Brygada: pułk grenadierów żmudzkich i łuckich. 3. Brygada: pułk wołyński, pułk karabinierów nieświeskich, batalion polskich saperów, trzy rosyjskie baterie artylerii pieszej i jedna polska półbateria raketników pieszych).

Jednostki rosyjskie wchodzące w skład Korpusu Rezerwowego rekrutowano z obywateli polskiego pochodzenia, z zachodnich guberni cesarstwa, stąd udział Polaków w nich był dość duży.

KORPUS PIECHOTY

Organizacja

W skład armii Królestwa Polskiego wchodziły dwie dywizje piechoty.

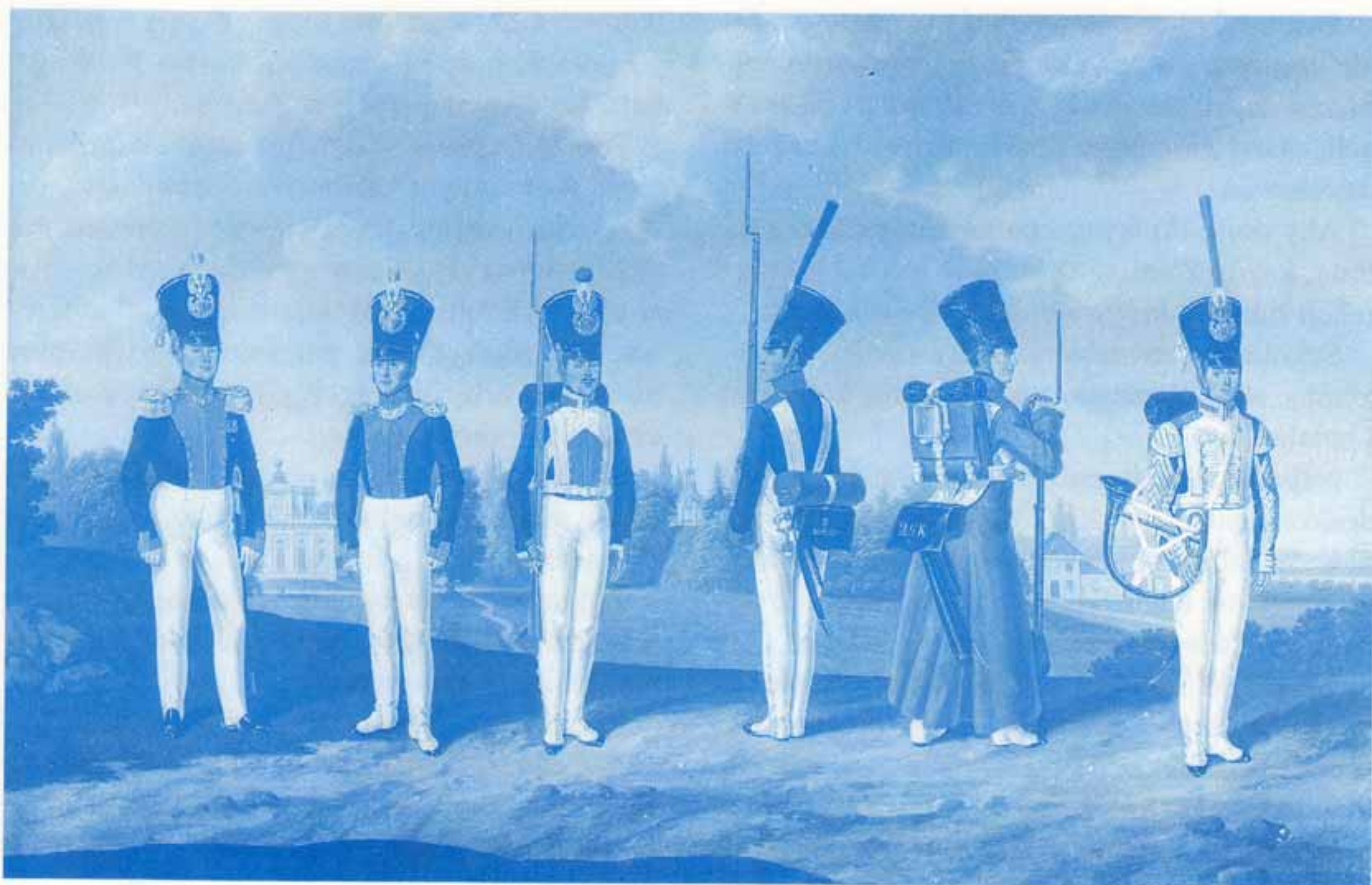
Dywizja dzieliła się na trzy brygady po dwa pułki piechoty w każdej z tą różnicą, że trzecie brygady były brygadami strzelców pieszych.

Strzelcy piesi różnili się od piechoty liniowej kilkoma szczegółami oporządzenia i umundurowania (granatowe wyłogi i czarne lakierowane pasy oporządzenia) a także wyszkoleniem, w którym nacisk kładziono na walkę ogniową w rozproszeniu z wykorzystaniem ukryć i ukształtowania terenu.

Podstawową jednostką taktyczną w piechocie był w owym czasie batalion składający się z czterech kompanii w okresie pokoju i ośmiu kompanii w czasie wojny.

Żołnierze, oficerowie i podoficerowie kawalerii Korpusu Rezerwowego Gwardii: od lewej kirasjerzy podolscy, ulani cesarewicza, strzelcy konni gwardii, artylerzyści konni artylerii rosyjskiej i polskiej (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

1. pułk piechoty liniowej: (od lewej) dwaj oficerowie, podchorąży, grenadier, grenadier w płaszczu i trębacz, mundury używane po 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

W skład każdego batalionu wchodziły dwie kompanie wyborcze: grenadierska i wołyżerska (w pułkach strzelców pieszych grenadierzy nazywani byli karabinierami) oraz od dwóch (w okresie pokoju) do ośmiu (w czasie wojny) kompanii centralnych czyli fizylierskich. Każdy pułk piechoty składał się z dwóch batalionów. Trzeci i czwarty batalion rozwijano dopiero na etapie wojennym.

Dowódcą korpusu piechoty od 1817 roku był generał piechoty Izidor Krasiński, którego w 1828 roku zastąpił na tym stanowisku Stanisław Potocki.

Każdą dywizję dowodził generał dywizji, który miał do pomocy sztab złożony z szefa sztabu i paru oficerów różnych specjalności.

Dowódcami brygad byli generałowie brygady dysponujący sztabami w mniejszym składzie niż szczebel dywizji. Żołnierzami piechoty byli najczęściej ludzie pochodzenia plebejskiego: chłopci oraz ubodzy mieszkańcy miast, dla których służba wojskowa, choć ciężka, da-

wała jednak szansę lepszego życia, niezłe utrzymanie, opiekę lekarską i możliwość umysłowego i fizycznego rozwoju.

Koszary należały do najlepszych i najczystszych budynków w całym mieście, a kuchnie żołnierskie i stołówki musiały lśnić czystością i porządkiem.

Biada służbie dyżurnej, gdyby nagła inspekcja lub wizyta Wielkiego Księcia ujawniła brudny talerz lub śmieć pod stołem jadalnym. W podobnym stanie musiały być kwatery prywatne, w których stacjonowali niekiedy żołnierze w mniejszych garnizonach.

Poborowi po przybyciu do pułku wchodził natychmiast w cykl szkolenia. Komisje poborowe stawiały bardzo wysokie wymagania co do stanu zdrowia, postawy i tężyzny fizycznej, dlatego można śmiało powiedzieć, że do szeregów trafiał najlepszy materiał ludzki, który po wstępnym okresie szkolenia mógł znieść ciężar służby.

Cykle szkolenia obejmowały w pierwszej fazie postawę, zwroty i marsz pojedynczego żołnierza. Instruktorami byli w zależności od sytuacji, starsi żołnierze, podchorążowie i młodszy oficerowie.

Aby dojść do wyższego poziomu nauki plutonu, każdy żołnierz opanować musiał do perfekcji musztrę indywidualną i chwyt bronią.

Szkolenie prowadzono ustawicznie podwyższając stale wymagania na poziomie kompanii i batalionów.

Najwyższym stopniem szkolenia było stałe doskonalenie musztry bojowej, czyli manewrów, które przewidziane były na polu walki. Szybkość ich wykonywania i dokładność decydowały o osiągnięciu sukcesu w bitwie.

Cały cykl szkolenia prowadzono w oparciu o regulaminy i przepisy, które opracowane przez specjalistów obowiązywały we wszystkich jednostkach.

Szkolenie indywidualne, obejmujące także fechtunek bagnetem i strzelanie oraz musztrę

bojową, doprowadzone zostały do tak wysokiego poziomu, że piechota Królestwa Polskiego należała do najlepszych w Europie.

Parady na placu Saskim przed Wielkim Księciem Konstantym stanowiły sprawdzian wyszkolenia o najwyższym stopniu trudności. Parady te kończyły się tzw. posyłkami, które miały na celu kontrolę indywidualnego umundurowania i oporządzenia żołnierza. Posyłki były ogromnie uciążliwe szczególnie dla uczestniczących w nim żołnierzy.

Ogromne znaczenie w procesie szkolenia piechoty miały wiosenno-letnie obozy w rejonie Powązek.

Żołnierze obozowali w namiotach, a szkolenie prowadzono w warunkach polowych zbliżonych do frontowych.

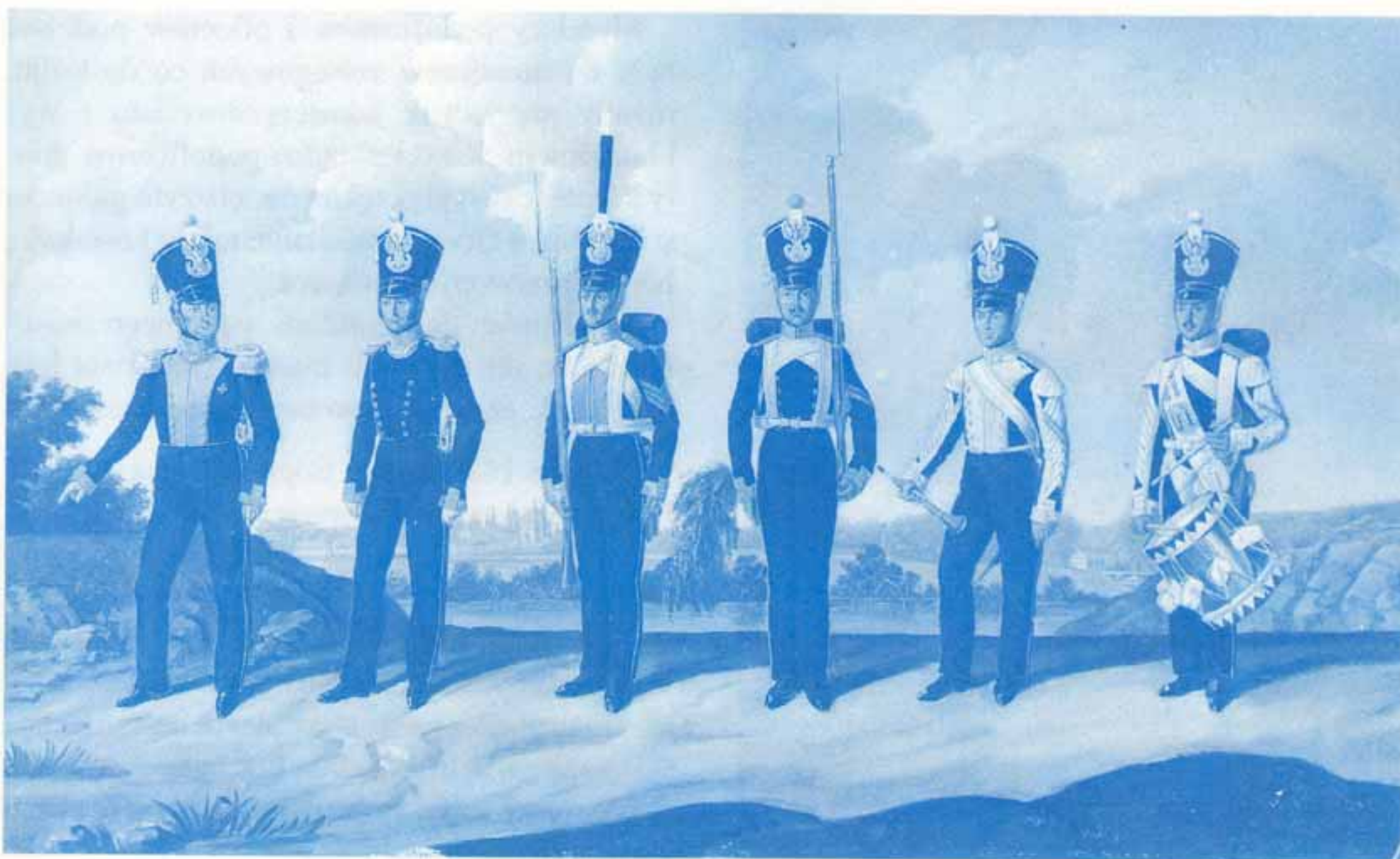
Każdego dnia ćwiczenia i służby kontrolowane były przez Wielkiego Księcia Konstantego. Obóz powązkowski trwał do września, kiedy to z początkiem jesieni piechota wracała do swoich koszar.

Trębacz kompanii wołyżerskiej 1. batalionu i oficer niższy grenadierów 1. pułku piechoty liniowej, mundury używane do 1826 roku (J. Łukasiewicz, muzeum Wojska Polskiego)

Oficerowie 1. pułku piechoty liniowej w mundurach paradowym i służbowym używanych przed 1826 rokiem (J. Łukasiewicz, MWP)

1. pułk piechoty liniowej w mundurach zimowych: od lewej dwaj oficerowie, podoficer grenadierów, podoficer woltżerów, dwa muzykanci, mundury używane po 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Umundurowanie i uzbrojenie

Żołnierze piechoty umundurowani byli w kurtki granatowe z żółtym kołnierzem i żółtymi wyłogami na piersiach.

Strzelcy piesi mieli kołnierze i wyłogi w kolorze granatowym.

Wszystkie pułki miały naramienniki sukienne kolorowe z numerem dywizji.

Pułk 1 piechoty liniowej nosił żółty naramiennik z czerwoną 1, a pierwsza jego kompania miała od 1822 roku inicjały Wielkiego Księcia Michała W. X. M.

Pułk 2 nosił naramiennik w kolorze białym z czerwoną cyfrą 1.

Pułk 3 naramiennik żółty z czerwoną cyfrą 2. Od 1828 pierwsza kompania tego pułku nosiła na naramienniku inicjały Wielkiego Księcia Konstantego W. X. K.

Pułk 4 naramiennik biały cyfra 2 czerwona.

Pułk 5 naramiennik niebieski cyfra 1 żółta.

Pułk 6 naramiennik granatowy z wypustką i cyfrą 1 w kolorze żółtym.

Pułk 7 naramiennik niebieski z cyfrą 2 żółtą.

Pułk 8 naramiennik granatowy z wypustką żółtą i cyfrą 2 w kolorze żółtym.

Strzelcy piesi mieli następujące kolory naramienników:

Pułk 1 naramienniki żółte cyfra 1 czerwona, kompania karabinierska literę M z koroną.

Pułk 2 naramienniki żółte cyfra 2 czerwona.

Pułk 3 naramienniki granatowe z żółtą wypustką i żółtą cyfrą 1.

Pułk 4 naramienniki granatowe z żółtą wypustką i żółtą cyfrą 2.

Guziki we wszystkich mundurach wykonane z białego metalu zaopatrzone były w numer pułku. Spodnie piechura wykonane były z sukna białego (w strzelcach pieszych granatowego) i były bardzo obcisłe. W zimie żołnierze nosili wysokie do kolan czarne kamasze, zapinane z boku na 12 guzików.

Od 1826 roku weszły w życie luźniejsze granatowe pantalone z żółtą wypustką. Latem noszono białe płócienne spodnie zwane czechczarami.

Tamburmajor i dobosz 1. pułku piechoty liniowej w mundurach używanych przed 1826 rokiem (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Do 1823 płaszcze piechoty szyte były z białego sukna, a po tym roku – z szarego.

Na głowach piechurzy nosili okrągłe kaszkiety z czarnego filcu z białą blachą z orłem. Na blasze przynitowany był numer pułku wykonany z blachy mosiężnej. Kaszkiet przystrojony był pomponem i kordonami z włóczki.

W 1826 roku wraz z wprowadzeniem wyższego kaszkietu skasowano kordony i girlandy, pozostawiając jedynie krótki kordon po prawej stronie. W kompaniach grenadierskich zamiast pomponów stosowano wysokie kity włosiane.

W zimie kaszkiety kryto ceratowymi pokrowcami, które chroniły kaszkiet przed śniegiem i deszczem.

Paski pod brodą zwane podpinkami wykonane były z białego metalu.

Do 1828 roku żołnierze piechoty używali do zajęć w koszarach białych jednorzędowych kurtek zwanych lejnikami, z wysokim żółtym kołnierzem. Ubiór ten uzupełniano płaską furażerką. Lejniki strzelców pieszych były całe granatowe.

Mundury podoficerów i oficerów podobne były do mundurów szeregowych co do kroju, różniły się jednak jakością materiału i wykończeniem. Kurtki paradne podoficerów miały kołnierz i wyłogi rękawów obszyte galonem srebrnym, a kity grenadierskie miały końcówkę białą z czerwonym paskiem.

Oficerowie do munduru paradnego nosili kaszkiety, do munduru małego (długi surdut), noszono kapelusz stosowany z piórem czarnym.

Do roku 1827 oznaki stopni oficerskich (szlify) rozróżniano w następujący sposób:

- pułkownik: gładkie szlify z bulionami (frędzlami)
- podpułkownik: takie same jak pułkownik lecz z paskiem karmazynowym
- major: dwa paski równoległe na szlifach
- kapitan: szlify gładkie bez bulionów
- porucznik: szlify gładkie z jednym paskiem karmazynowym
- podporucznik: szlify gładkie z dwoma paskami karmazynowymi.

Oficerowie do munduru używali szpad ze srebrnym temblakiem.

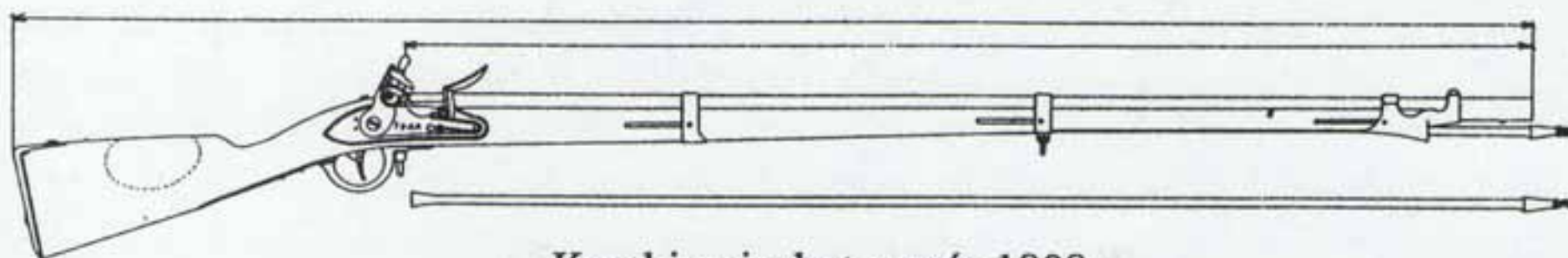
Tornistry piechoty wykonane były ze skóry cielęcej z białymi pasami w piechocie liniowej i czarnymi w strzelcach pieszych. Do tornistra troczono blaszaną manierkę i czarny ceratowy futerał na płaszcz.

Skórzany pas do ładownicy i pas do bagnetu krzyżowały się na piersiach i były białe w piechocie liniowej i czarne w pułkach strzelców pieszych.

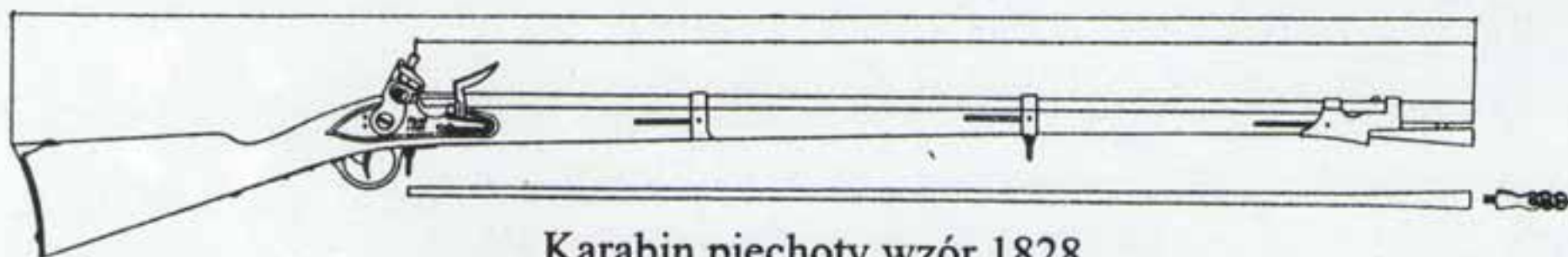
Żołnierze kompanii wyborczych oprócz bagnetów używali krótkich pałaszy z mosiężną rękojeścią zwanych tasakami.

Podstawowym uzbrojeniem piechura był karabin gładkolufowy z zamkiem skałkowym, powszechnie używany we wszystkich armiach europejskich.

W początkowym okresie istnienia Królestwa Polskiego piechota używała broni palnej pochodzącej z arsenałów francuskich, którą w miarę jej zużywania zastępowano bronią rosyjską produkowaną w Tule.

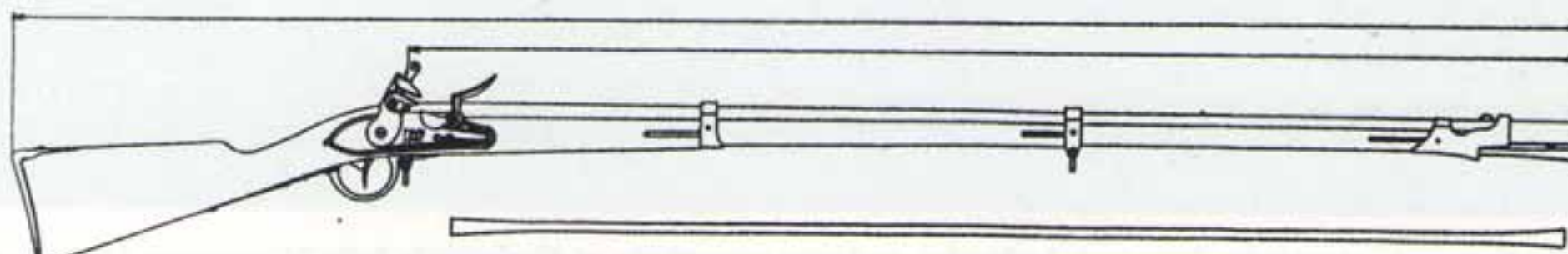
Karabin piechoty wzór 1808

Karabin piechoty wzór 1828

Bagnet wzór 1826

Karabin piechoty wzór 1826

Uzbrojenie piechoty

Władze rosyjskie mimo starań niektórych polskich dowódców nie zezwoliły na uruchomienie produkcji karabinów w polskich fabrykach, uzależniając w ten sposób polską armię od dostaw sprzętu rosyjskiego, którego po wojnach napoleońskich Rosja posiadała w nadmiarze.

Pierwszym karabinem rosyjskim, który wprowadzono na uzbrojenie piechoty polskiej był karabin z 1808 roku, będący kopią francuskiego karabinu wz 1777 AN IX. Broń ta miała kaliber 17,78 mm i ważyła wraz z bagnetem 4.78 kg.

Zasięg skutecznego strzału wynosił 250 m. Karabin ten wykonany był starannie, a osiągnięte wyniki w strzelaniu były zadowalające.

W karabin ten wyposażone były wszystkie pułki piechoty liniowej i wszystkie pułki strzelców pieszych.

Następnym wzorem broni wprowadzonym w 1827 roku do niektórych pułków piechoty liniowej był karabin wz 1826 o podobnych co jego poprzednik osiągnięciach balistycznych i nieznacznie zmienionym języku spustowym.

Jego nowsza wersja, wz 1828, bardzo podobna do poprzedników nie była w wojsku polskim używana.

Wszystkie karabiny wyposażone były w stempel do ubijania ładunku i bagnet tulejowy służący do walki wręcz.

Piechurzy stosowali gotowe ładunki papierowe, które mieściły się w ładownicy w ilości około 40 sztuk.

Żołnierze i oficerowie strzelców konnych i ułanów podczas przeglądu w Parysowie koło Warszawy (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

KORPUS KAWALERII

Organizacja

Pierwsza połowa XIX wieku, a zwłaszcza okres wojen napoleońskich był okresem, w którym kawaleria utrzymywała nadal swoje znaczenie na polu walki.

Rozpoznanie, zagony na tyły przeciwnika, chwytywanie jeńców, a wreszcie potężne uderzenia rozwijające powodzenie piechoty były istotnym elementem pola walki. Kawaleria była i zawsze pozostanie najbardziej malowniczym i silnie działającym na wyobraźnię rodzajem broni.

W Królestwie Polskim w latach 1815–1830 istniały dwie dywizje kawalerii: pierwsza strzelców konnych, zwanych także szaserami i druga ułanów.

Dywizja dzieliła się na dwie dwupułkowe brygady.

Każdy pułk jazdy w okresie pokoju składał się z czterech szwadronów i piątego zapasowego.

Etat wojenny pułku przewidywał rozwinięcie do sześciu szwadronów. Szwadron 1 i 2 tworzyły 1. dywizjon pułku, szwadrony 3 i 4 dywizjon 2. Szwadron jazdy będący w zasadzie samodzielną jednostką taktyczną dzielił się na dwa półszwadrony po dwa plutony w półszwadronie. Sztab Korpusu Kawalerii znajdował się w Warszawie, a na jego czele stał generał jazdy Aleksander Roźniecki i szef sztabu jazdy gen. bryg. Jakub Lewiński.

Dowódcami dywizji byli oficerowie w stopniu generała dywizji dysponujący sztabem. W dyslokacji kawalerii przyjęto zasadę, że Dywizja Strzelców Konnych rozlokowana była w garnizonach leżących na lewym brzegu Wisły zaś Dywizja Ułanów na jej brzegu prawym.

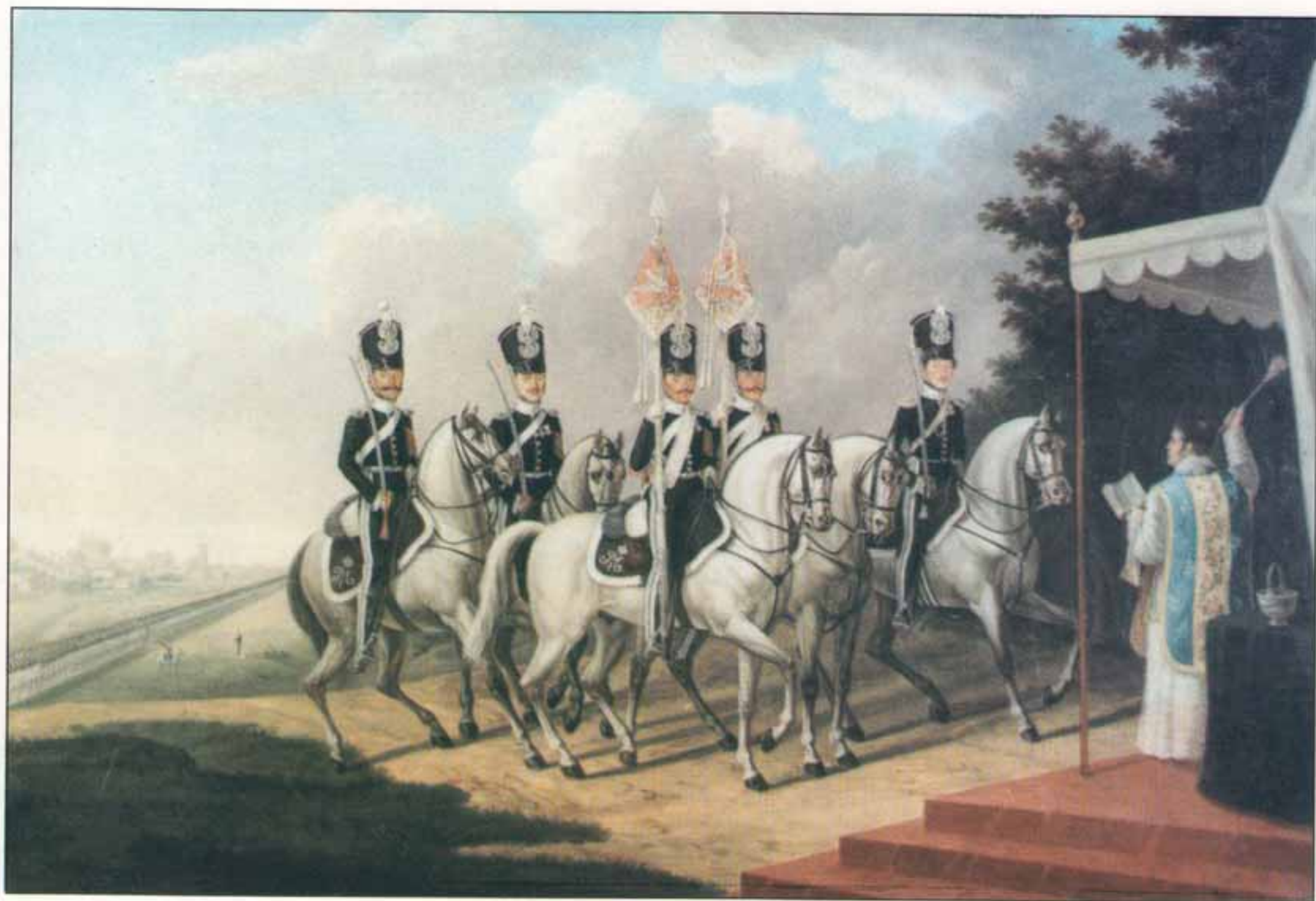
Służba w pułkach jazdy była równie ciężka jak w piechocie z tą różnicą, że żołnierze mu-

Żołnierze kawalerii armii Królestwa Polskiego. Od lewej: 4. pułk ułanów, 2. pułk strzelców konnych, 3. pułk ułanów, 1. pułk ułanów, 2. pułk ułanów, 3. pułk ułanów – J. Łukasiewicz, fragment obrazu „Przegląd wojsk polskich i rosyjskich pod Parysowem”

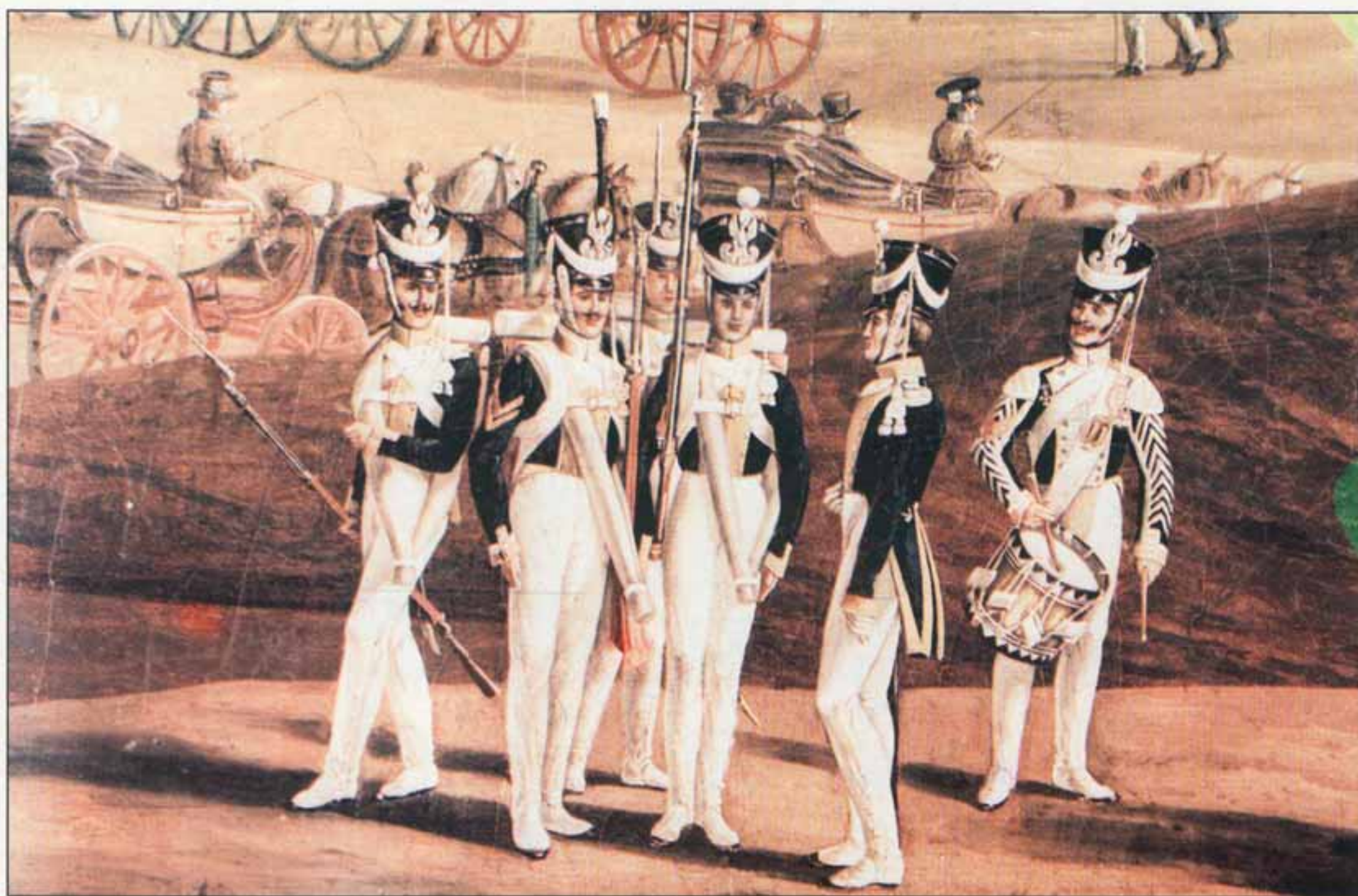
Żołnierze pułku grenadierów Gwardii Królewskiej – J. Podoski, według J. Łukasiewicza

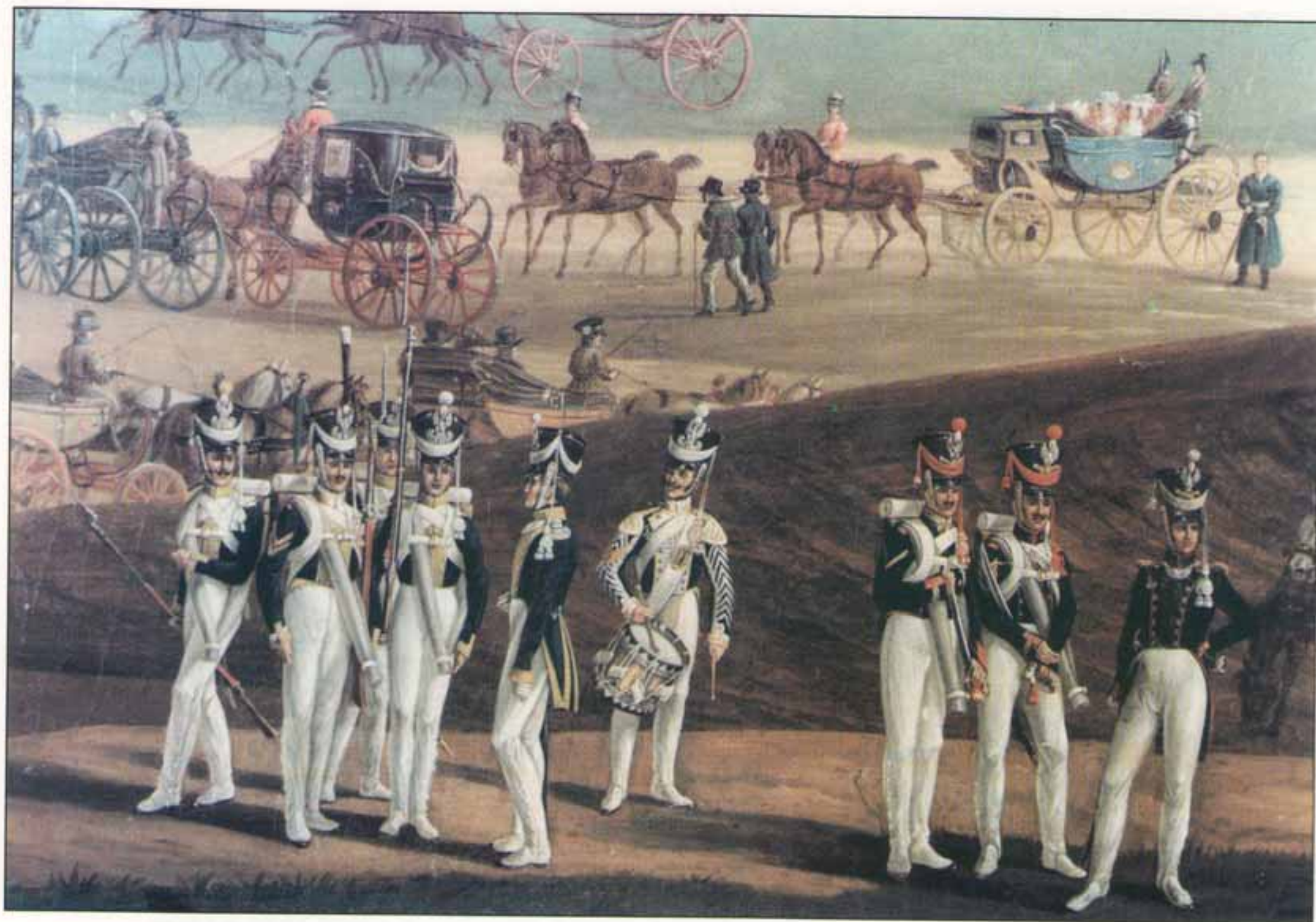
Poświęcenie sztandaru 2. pułku strzelców konnych – J. Łukasiewicz

Żołnierze batalionu saperów w mundurach używanych po 1826 roku – J. Łukasiewicz

**Żołnierze piechoty liniowej w mundurach letnich używanych przed 1826 rokiem
– J. Łukasiewicz, fragment obrazu „Przegląd wojsk polskich i rosyjskich
pod Parysowem”**

Żołnierze artylerii pieszej i piechoty liniowej w mundurach letnich używanych przed 1826 rokiem – J. Łukasiewicz, fragment obrazu „Przegląd wojsk polskich i rosyjskich pod Parysowem”

Żołnierze 1. pułku strzelców pieszych w mundurach zimowych (przed 1826 rokiem)
– J. Łukasiewicz

Żołnierze I. brygady artylerii pieszej w mundurach letnich (po 1826 roku)
– J. Łukasiewicz

Wyższy oficer strzelców konnych gwardii w mundurze paradnym (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

sieli poświęcać wiele czasu pracom stajennym i obsłudze konia. Poborowi, którym przyszło służyć w pułkach kawalerii rozpoczynali od morderczych ćwiczeń w maszerowaniu pieszo i robieniu bronią.

Perfekcja wykonywania komend była tak zaskakująca, że rozkaz „*Szable z pochew*” szwadron wykonywał jednocześnie. Cały okres zimowy był wypełniony żmudnymi ćwiczeniami, takimi jak fechtunek szablą i lancą (w ułanach), strzelanie do celu i ujeżdżanie koni.

Wiosna była okresem wymarszu w pole, gdzie doskonalono dowodzenie i musztrę frontową pododdziałów. Dywizja strzelców konnych ćwiczyła w rejonie Łowicza, a ułani na polach Łęcznej.

Warto zauważyć, że jazda ćwiczyła przy współudziale z artylerią konną doskonaląc w ten sposób współdziałanie tych broni. Ćwiczeniom przypatrywali się bardzo często Wielki Książę Konstanty i generał Roźniecki. Intensywność ćwiczeń była tak duża, że zdarzały się wypadki kończące się kalectwem, a nawet śmiercią żołnierzy.

W okresie letnim jazda przybywała do Warszawy, gdzie uczestniczyła w rewiach i paradach w okresie, kiedy piechota pilnie ćwiczyła w obozie na Powązkach.

Pięte szwadrony pułków jazdy pełniły w okresie letnim dość uciążliwą służbę w garnizonie twierdzy Zamość. System ustawicznego szkolenia spowodował, że kawaleria Królestwa Polskiego pod względem umiejętności i przygotowania przewyższała kawalerię rosyjską.

UMUNDUROWANIE I UZBROJENIE

Strzelcy Konni

Żołnierze pułków strzelców konnych umundurowani byli w kurtki jednorzędowe w kolorze zielonym z kołnierzem, wypustkami i łapkami na rękawach w kolorze pułkowym. Karmazynowym dla pułku 1, białym dla pułku 2, żółtym dla 3 i niebieskim dla czwartego. Naramienniki kurtek mundurowych wykonane były z metalu z podszewką w kolorze pułkowym.

Spodnie do kurtki paradnej w kolorze zielonym doszyte miały od kostki do kolan skórzane karwasze chroniące sukno od uszkodzenia popręgiem lub końskim potem.

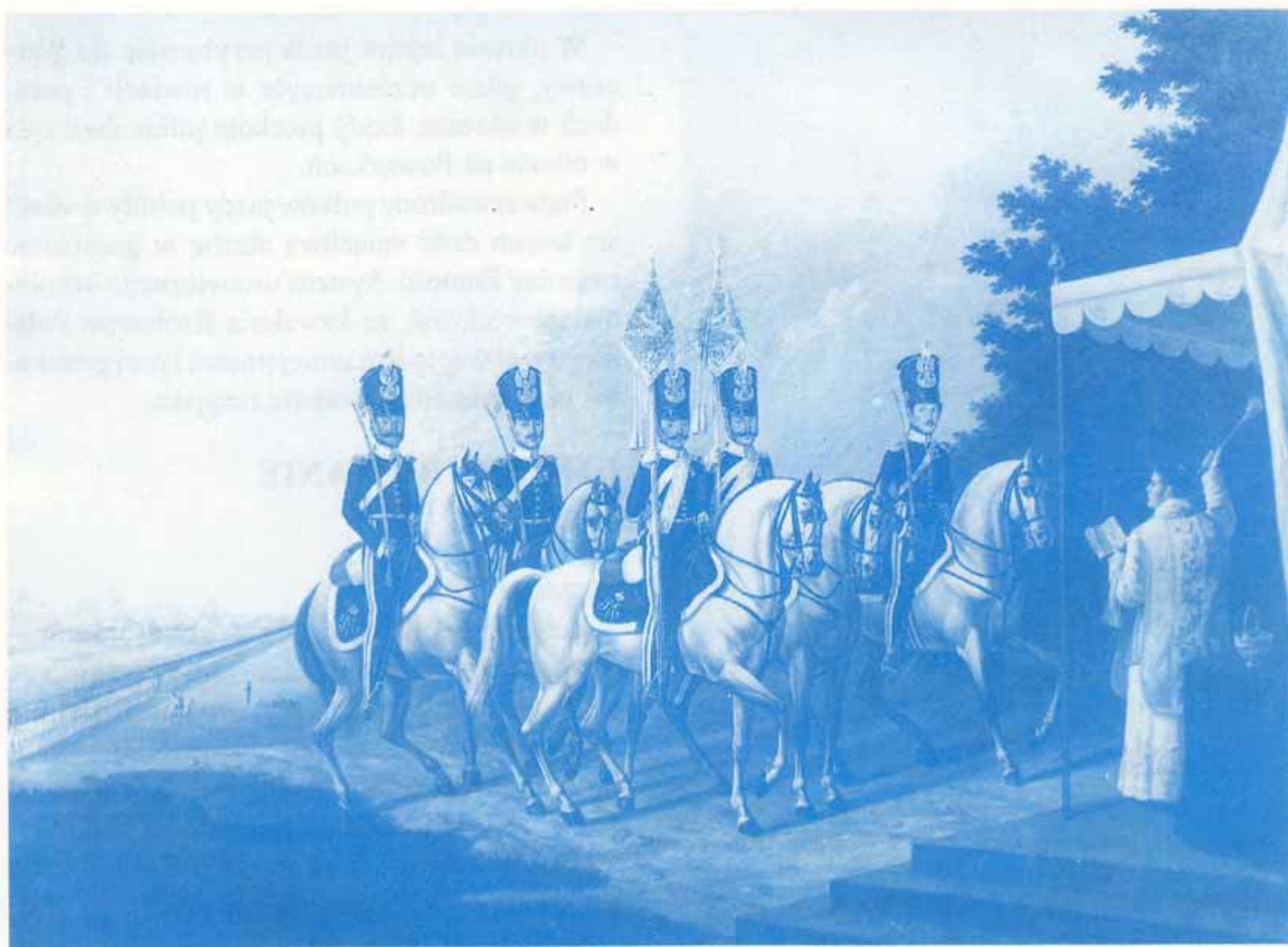
Nakryciem głowy strzelców konnych był kaszkiet okrągły filcowy z orłem i numerem pułku na tarczy. Podpinka pod brodą podobnie jak w piechocie wykonana była z metalu.

W zimie noszono płaszcze białe, a od 1823 roku szare z wypustkami i kołnierzem w kolorze pułku. Płaszcze zgodnie z przepisami były długie, kryjące zad koński aż do ogona.

Ubiór codzienny składał się z furażerki, lej-bika i szarych spodni z wypustkami w kolorze pułkowym. Mentelzak (okrągła sakwa z szarego sukna) troczony był do siodła wraz z kociołkiem miedzianym.

Czaprak na koniu wykonany był z czarnego baranka z obszyciem w kolorze pułku (pułk 2 miał obszycie czapraka w kolorze zielonym).

Podoficerowie i oficerowie nosili kurtki podobne do żołnierskich, lecz wykonane z lepszego sukna i z wypustkami srebrnymi.

Poświęcenie sztandarów 2. pułku strzelców konnych (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Oficerowie używali także surdutów lub vice-mundurów z długimi połami; do mundurów tych noszono na głowie kapelusz stosowany z piórami. Żołnierze strzelców konnych uzbrojeni byli w krótkie karabinki rosyjskie, parę pistoletów olstrowych i szablę kawaleryjską do 1829 roku z rękojeścią białą, a po tym roku z mosiężną.

Ładownica i karabin znajdowały się przy prawym boku na białych kredowanych pasach.

Żołnierze strzelców konnych nosili wąsy krótko strzyżone podobnie jak grenadierzy piechoty.

Ułani

Pułki ułańskie używały kurtek granatowych z wyłogami, kołnierzem i wypustkami w kolorach pułkowych: 1 pułk ułanów karmazynowe, 2 pułk białe, 3 żółte i 4 niebieskie.

W takich samych kolorach pułkowych noszono czapki ułańskie z kordonami.

Reszta umundurowania była taka sama jak w pułkach strzelców konnych z tą różnicą, że kolor zielony zastąpiono kolorem granatowym.

Ułani uzbrojeni byli w szable tego samego wzoru co strzelcy konni, a także pistolety i lance z proporczykami w kolorach pułkowych.

Flankierzy pułków ułańskich używali podobnych karabinków jak strzelcy konni.

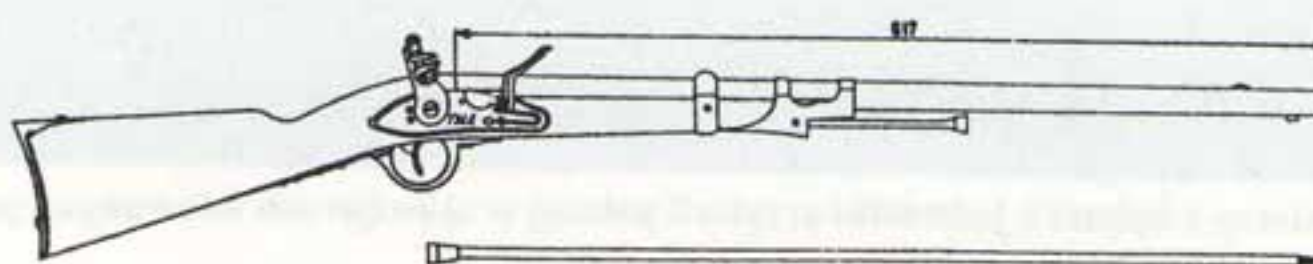
W obu formacjach tak szaserów jak ułanów obowiązywała podobna zasada doboru koni: pułki pierwsze używały koni gniadych, pułki drugie siwych, pułki trzecie kasztanowych, pułki czwarte karych.

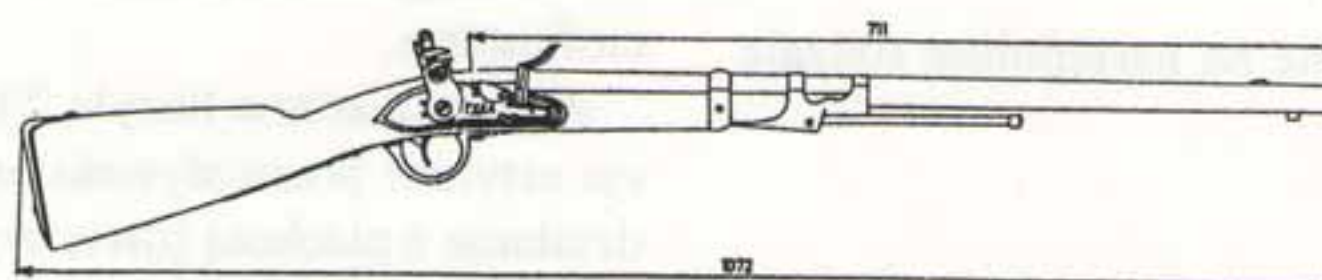
Pistolet kawaleryjski wzór 1809

Lanca używana w jednostkach gwardii

Karabinek strzelców konnych wzór 1817

Karabinek strzelców konnych wzór 1828

Tasak piechoty

Uzbrojenie kawalerii i piechoty

Oficerowie, podoficer, kanonierzy i doboż z jednostki artylerii pieszej w mundurach używanych po 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Korpus Artylerii Inżynierów

Artyleria

Artyleria dzieliła się na następujące rodzaje broni:

- artylerię pieszą,
- artylerię konną,
- artylerię wałową (garnizonową),
- rakietników pieszych i konnych (od 1823 r.).

Artyleria piesza składała się z dwóch brygad, odpowiednio po jednej brygadzie do każdej dywizji piechoty. Brygada zaś składała się z baterii pozycyjnej i dwóch lekkich.

Bateria pozycyjna liczyła 12 dział, w tym 6 granatników 20-funtowych i 6 dział 12-funtowych.

Bateria lekka liczyła także 12 dział lecz o mniejszym wagomiarze: 6 granatników dwudziestofuntowych i 6 armat sześciofuntowych. Razem artyleria piesza składała się z sześciu baterii po 12 dział, czyli 72 armaty.

Artyleria konna składała się oprócz baterii pozycyjnej gwardii z dwóch baterii.

Każda bateria artylerii konnej liczyła 8 dział, 4 jednorogi dziesięciofuntowe i 4 armaty sześciofuntowe.

Artyleria konna liczyła 24 działa. Organizacja artylerii przewidywała jej podział i współdziałanie z piechotą (dwie brygady) i kawalerią po baterii na dywizję jazdy.

Od 1820 roku baterie konne odbywały ćwiczenia wraz z kawalerią, co w sposób zdecydowany poprawiło współdziałanie tych broni w warunkach frontowych. Książę Konstanty zajmował się artylerią w mniejszym stopniu niż innymi rodzajami wojska ze względu na małą jej przydatność do parad.

Pomimo tego wyszkoleniem, prezencją i umiejętnościami jednostki artylerii nie ustępowały piechocie i kawalerii, co wielokrotnie widoczne było na ćwiczeniach w polu, a potem uwidoczniło się zdecydowanie podczas działań wojennych w roku 1831.

Umundurowanie i uzbrojenie

Żołnierze artylerii pieszej używali mundurów krojem przypominających mundury piechoty, lecz uszyte z zielonego sukna z czarnymi wyłogami, kołnierzem i rękawami czarnymi z pąsowymi wypustkami. Naramienniki z cyfrą 1 lub 2 w zależności od brygady. Płaszcz szary, tak jak w piechocie. Pasy tornistra, pałasza i ładownicy wykonane były z białej kredowanej skóry.

Kaszkiety z czerwonym pomponem i kordonymi zamiast tarczy pod orłem miały dwie lufy armatnie z blachy.

Artylerzyści piesi nie posiadali broni palnej.

Oficerowie artylerii konnej używali mundurów takich jak ich koledzy w piechocie, lecz wykonanych z zielonego sukna z czarnymi wyłogami i kołnierzem. Rakielnicy piesi wyciętą mieli na naramiennikach żółtą literę R.

Żołnierze artylerii i rakielników konnych używali zielonych kurtek z wyłogami, kołnierzami i rękawami w kolorze czarnym. Wypustki i patki rękawów wykonane były z pąsowego sukna.

Naramienniki wzoru kawalerii wykonane były z blachy mosiężnej i podszyciem posąwym. Guziki z metalu żółtego z charakterystycznym dla artylerii płonącym granatem.

Kaszkiety artylerii konnej podobne były do kaszkietów strzelców konnych posiadały jednak pompony i kordony w kolorze pąsowym. Orzeł z armatami mosiężny. Czapki wykonane były z czarnego baranka obszytego pąsową wypustką. Oficerowie oprócz mundurów paradnych używali surdutów w kolorze zielonym. Bronią osobistą artylerzystów konnych była szabla kawalerska.

Żołnierze i oficerowie artylerii garnizonowej używali mundurów typowych dla artylerii z tą różnicą, że kaszkiety pozbawione były kordonów, a pompony były w kolorze białym.

Korpus inżynierów

Korpus ten składał się z oficerów o specjalnościach inżynierskich pod dowództwem gen. bryg. Jana Malletskiego de Grandville. Oficerowie korpusu inżynierów byli kierownikami ro-

bót odpowiedzialnych za budowę koszar, remontu twierdz i arsenałów. Najwybitniejszymi przedstawicielami inżynierii wojskowej byli: szef sztabu Korpusu płk Filip Maciszewski i płk Klemens Kołaczkowski.

Oficerowie Inżynierii używali mundurów artylerii z czarnymi patkami na rękawach.

Zamiast kaszkietów używali kapeluszy z czarnym piórem.

Batalion saperów

Batalion saperów został sformowany w 1819 r. na bazie półbatalionu inżynierów, który składał się w czasie swojego istnienia z kompanii minerów, kompanii pontonierów i kompanii saperów.

Żołnierze i oficerowie półbatalionu inżynierów nosili mundury ciemnozielone z kołnierzem, wyłogami i naramiennikami czarnymi. Wypustki munduru były w kolorze pąsowym.

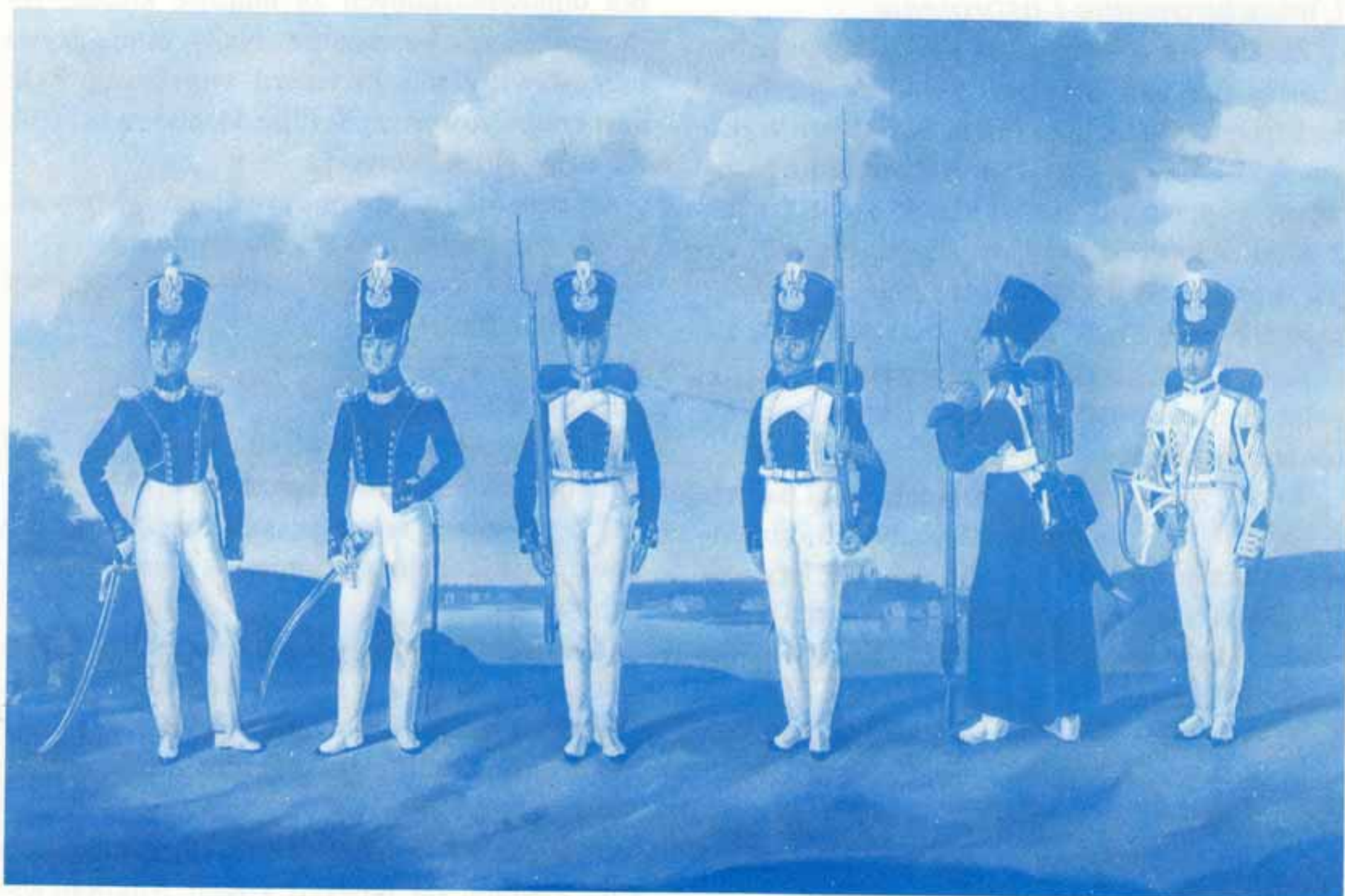
Saperzy od 1819 roku kwaterowali w koszarach Ordynackich, a w roku 1830 przeniesiono cały batalion do nowych koszar Mikołajewskich.

Zimą batalion saperów szkolił się teoretycznie w zakresie sypania szańców, przerzucania przepraw, budowy stałych umocnień i prac minerskich.

Zajęcia te przerywano na czas parad i przeglądów, które były zmartwieniem całego garnizonu w Warszawie.

Dopiero w 1828 roku w obozie na Powązkach dotychczasowe umiejętności saperów wykorzystano w gruntownych ćwiczeniach oblężniczych. W ćwiczeniach tych, które trwały bez przerw od 20 sierpnia do 4 września saperzy ściśle współdziałali z artylerią, dla której przygotowywali stanowiska ogniowe. Generał Hauke był zadowolony z wyników ćwiczeń, które dostarczyły saperom wielu doświadczeń.

Batalion saperów używał mundurów ciemnozielonych z czarnymi kołnierzami, wyłogami i rękawami. Od 1819 naramienniki saperów wykonane były z pąsowego sukna z żółtą literą S. Ładownice zaopatrzone były w stylizowany granat z trzema płomieniami.

Oficerowie i żołnierze batalionu saperów w mundurach używanych po 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Wyposażeniem dodatkowym stosowanym w warunkach bojowych przez saperów pracujących pod ogniem nieprzyjaciela był głęboki kask z żelaza i żelazny kirys.

Żołnierze batalionu saperów używali karabinów wz 1809 w tak zwanej wersji dragońskiej, krótszej od karabinu piechoty wz 1808 o 20 cm.

Zamiast pałaszy saperzy używali noży faszynowych, zwanych niekiedy siekaczami.

Komitet Artylerii i Inżynierii

Administrowanie korpusem artylerii i inżynierii, a także zaopatrzeniem całego wojska w broń, amunicję i materiały było powierzone Komitetowi artylerii i inżynierii. Komitetowi podlegały bezpośrednio:

Dyrekcja artylerii,

Dyrekcja arsenału budowlanego, w tym kompania rzemieślnicza,

Dyrekcja arsenału składowego,

Dyrekcja fabryki pocisków,

Dyrekcja fabryki broni,

Dyrekcja młynów prochowych,

Dyrekcja artylerii twierdzy Modlin,

Dyrekcja artylerii twierdzy Zamość,

Pracownia „ogniów wojennych”.

Korpus żandarmerii

Korpus żandarmerii powołano do życia dekretem królewskim z dnia 17 października 1816 r. według zasady, że na każde miasto wojewódzkie przypadać będzie oddział złożony z 12 ludzi co daje ogólną liczbę 96 żandarmów pełniących służbę w terenie.

W miastach obwodowych placówka żandarmerii składała się z ośmiu ludzi, co na 31 obwodów daje łączną liczbę 248 żandarmów.

Do dyspozycji naczelnego dowódcy odkomenderowany był oddział żandarmów składający się z 36 ludzi i stacjonujący w Warszawie. Dowódcą żandarmerii był do 1826 roku pułkownik Stanisław Dulfus, którego na tym stanowisku w roku 1826 zastąpił podpułkownik Antoni Stażyński.

Żandarmi pełniąc rolę wybitnie policyjną nie cieszyli się przychylnością ani cywilów, ani żołnierzy wojsk liniowych, pomimo że wielu z nich pełniło wcześniej służbę w jednostkach piechoty i jazdy.

Żandarmi umundurowani byli w kurtki szaserskie w kolorze błękitnym z akselbantami na lewym ramieniu, białe u szeregowych i srebrne u oficerów. Spodnie paradne białe z łosiowej skóry, wpuszczane w długie kirasjerskie buty z ostrogami. Lejbik codzienny i płaszcz wykonane były z błękitnego sukna. Nakryciem głowy w żandarmerii był wysoki kas kirasjerski wzoru rosyjskiego z długim czarnym grzebieniem końskich włosów. Przednia blacha mosiężna kasku ozdobiona była białym metalowym orłem. Czaprak żandarmerii wykonany był z czarnego baranka obszyty błękitnym lampasem.

Żandarmi uzbrojeni byli w pałasze kawalerskie, karabinki i parę pistoletów.

W okresie wojny 1831 roku z żandarmów sformowano bardzo bitny dywizjon karabinierów konnych.

Korpus pociągów

Korpus pociągów zorganizowano w wojsku polskim w 1822 roku; składał się z dywizjonu pociągu gwardii i trzech batalionów liniowych.

Batalion pociągu w czasie pokoju liczył 48 wozów taborowych czterokonnych, a w czasie wojny etat przewidywał 102 wozy.

Dowódcą Korpusu do 1824 roku był major Józef Albrecht a następnie podpułkownik Wojciech Łaszewski.

Sztab korpusu rezydował w Warszawie. Tu też rozlokowane były bataliony. Żołnierze Korpusu pociągów umundurowani byli w szare mundury typu szaserskiego z niebieskimi wypustkami i w takim samym kolorze naramienni-

kami. Kaszkiety typu szaserskiego w miejscu numerów pułków przymocowane miały blaszane granaty.

Żołnierze pełniący służbę pieszą używali tor-nistrów piechoty i krótkich pałaszy.

Żołnierze konni używali pałaszy kawalerskich.

Korpus inwalidów i weteranów

Korpus inwalidów i weteranów powołany został w 1815 roku; umieszczano w nim tych żołnierzy, którzy bądź straciwszy zdrowie i zdolność do służby stali się inwalidami lub przeszli 20 lat nieprzerwanie w wojsku nabywając prawa weterana.

Początkowo organizacja korpusu podobna była do organizacji pułku piechoty.

W 1828 roku z weteranów czynnych utworzono trzy bataliony, trzy kompanie poprawcze więźniów wojskowych i dwie kompanie poprawcze więźniów cywilnych.

Korpus inwalidów i weteranów składał się z dwóch kompanii inwalidów, dwunastu kom-

Podoficer strzelców konnych gwardii (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

panii weteranów i dwóch kompanii poprawczych w twierdzy Zamość.

Inwalidzi i weterani używali mundurów w kolorze niebieskim z niebieskimi naramiennikami z numerem kompanii i wypustką żółtą.

Kaszkiety piechoty bez kordonów z tarczą, na której umieszczone były litery J. w kompaniach inwalidów i W. w kompaniach weteranów.

Pasy ładownic, pałaszy i tornistrów wykonane były z czarnej lakierowanej skóry.

Oporządzenie i uzbrojenie kompanii weteranów było takie samo jak w piechocie.

Lata 1815–1830 będące okresem pozornej niezależności polskiej państwowości był okresem kończącym okres świetności armii polskiej, która udowodniła swoją wartość na polach bitew wojny 1831 roku, zmagając się z największą potęgą ówczesnej Europy.

Zmagania te zakończyły się klęską, ale udowodniły, że armia polska mimo braku wodza naczelnego (żaden z wodzów naczelnych nie spełnił pokładanych w nim nadziei) posiada bardzo dobre przygotowanie do prowadzenia samodzielnych działań.

Szeregowy i podoficer gwardii w białych lejbjkach używanych do 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

1. pułk strzelców pieszych w mundurach używanych w latach 1823-1826. Od lewej dwaj oficerowie, woltyżer, dwaj karabinierzy i trębacz (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

ANEKS

Korpus Gwardii:

(jednostki polskie)

Dowódca: gen. dyw. Wincenty hr. Krasieński

Pułk strzelców konnych gwardii

Dowódca: 1815 płk Tomasz Siemiątkowski

(od 1818 gen. bryg.)

1829 gen. dyw. Zygmunt Kurnatowski

Dyslokacja 1–4 szwadron w Warszawie

5 szwadron w Modlinie

Ułani gwardii (zlikwidowani 27 września 1817 r.)

Dowódca: płk Wincenty Szeptycki

Dyslokacja: Warszawa

Pułk grenadierów gwardii:

Dowódca: gen. bryg. Franciszek Żymierski

Dyslokacja: wszystkie bataliony w Warszawie

Strzelcy gwardii (zlikwidowani 27 września 1817)

Dowódca: płk Józef Szymanowski

Dyslokacja: Warszawa

Bateria pozycyjna artylerii konnej gwardii

Dowódca: 1815 mjr Jan Szwerin

(1817 podpułkownik)

(1821 pułkownik)

1828 ppłk Piotr Chorzewski

Dyslokacja: Warszawa

Korpus Piechoty

1. *Dywizja Piechoty* — Sztab w Rawie (województwo Mazowieckie)

Dowódca: do 1818 gen. dyw. baron Józef Chłopicki

od 1818 gen. dyw. Stanisław Potocki

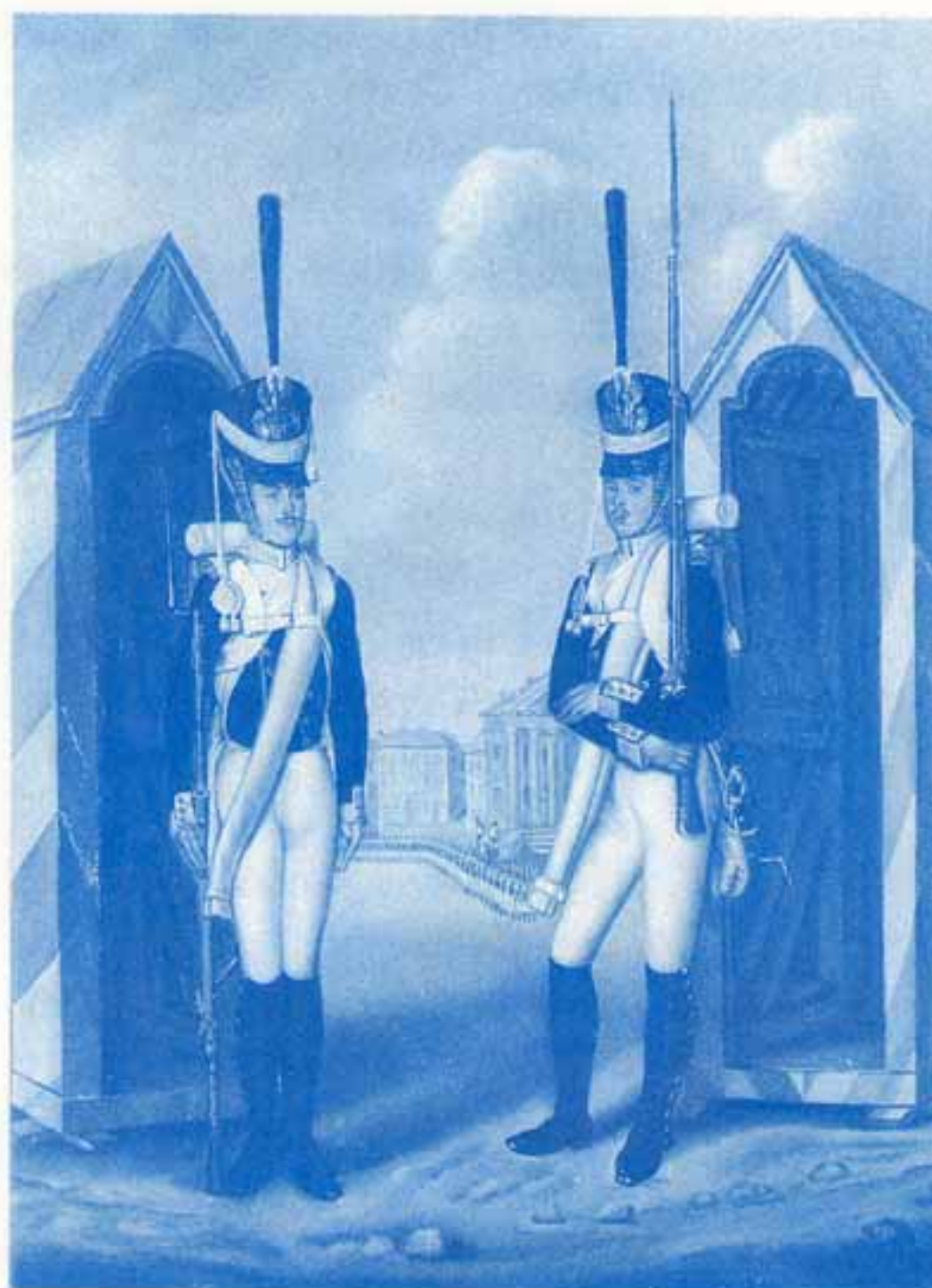
od 1829 gen. dyw. hrabia Jan Krukowiecki

Brygada 1: sztab w Radomiu (woj. sandomierskie)

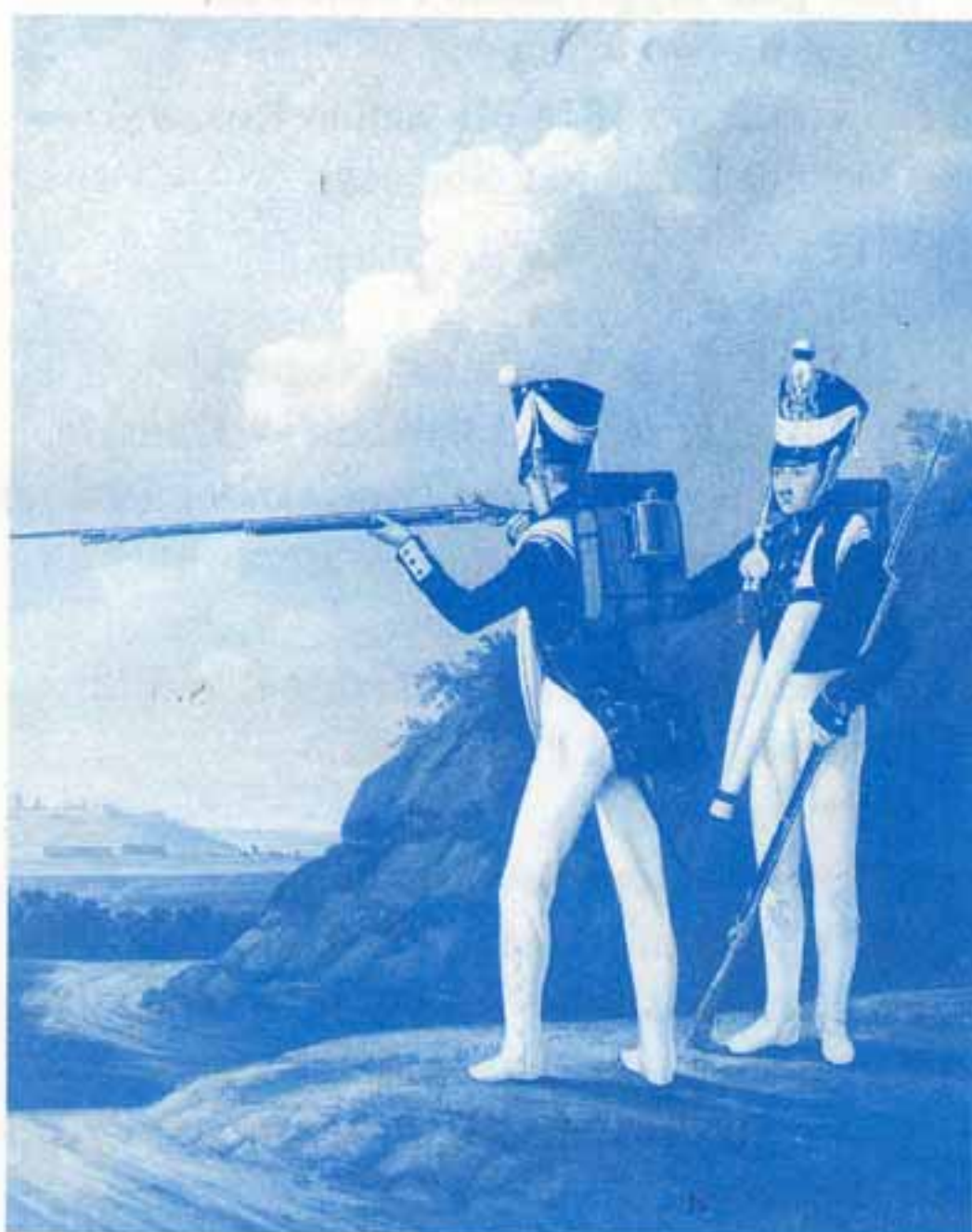
Dowódca: do 1818 gen. bryg. Stanisław Potocki

od 1818 gen. bryg. Antoni Giełgud

1 pułk piechoty liniowej (Pułk Piechoty Liniowej Jego Cesarzowiczowskiej Mości Wielkiego Xięcia Michała Nr 1)

Szeregowi pułku grenadierów gwardii w pełnym umundurowaniu i oporządzeniu (J. Łukasiewicz, MWP)

Strzelec i wołyżer 1. pułku strzelców pieszych w mundurach z 1826 roku (J. Łukasiewicz, MWP)

Dowódca: do 1817 płk Hornowski

do 1820 płk Ignacy Bolesta

do 1830 płk August Radwan

1830 płk Maciej Rybiński

Dyslokacja: sztab i 1 batalion — Mszczonów

2 batalion — Tarczyn

2 komp. wyborcze koszary Aleksandryjskie,
Warszawa

5 pułk piechoty liniowej

Dowódca: do 1817 płk Piotr Krasieński

1817 płk Ludwik Glazer

1818 płk Franciszek Górski

1819 płk Ludwik Glazer

1820 vacat

1820–1830 płk Franciszek Górski

1830 płk Walenty Zawadzki

Dyslokacja: sztab, 1 i 2 batalion — Radom

2 kompanie wyborcze — Warszawa

Brygada 2 — sztab w Radomiu (woj. sandomierskie)

Dowódca: do 1818 gen. bryg. Xawery Kossecki

1818–1830 gen. bryg. hr. Jan Krukowiecki

1830 gen. bryg. Antoni Pawłowski

2 pułk piechoty liniowej

Dowódca: do 1818 płk Stefan Koszarski

1818 płk Kazimierz Słupecki

1819 vacat

1820 vacat

1821–1830 płk Kazimierz Słupecki

Dyslokacja: sztab i 1 batalion — Końskie

2 batalion — Opoczno (woj. sandomierskie)

2 kompanie wyborcze — Warszawa

6 pułk piechoty liniowej

Dowódca: do 1818 płk Michał Kosiński

1818 płk Antoni Pawłowski

1819 vacat

1820 płk Antoni Pawłowski

1829–1830 płk Julian Górski

Dyslokacja: sztab i 1 batalion — Rawa

2 batalion — Jeżewo (woj. mazowieckie)

2 kompanie wyborcze — Koszary Ordynackie Warszawa

Brygada 3 — sztab — Sochaczew (woj. mazowieckie)

Dowódca 1. pułku piechoty liniowej pułkownik August Radwan w mundurze paradywnym używanym do 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Dowódca: do 1828 gen. bryg. Michał Cichocki

1828 vacat

1829 gen. bryg. Antoni Pawłowski

1830 gen. bryg. Piotr Szembek

1 pułk strzelców pieszych

(od 13.01.1822 r. — Pułk Strzelców Pieszych Jego Cesarzewiczowskiej Mości Wielkiego Xięcia Mikołaja Nr 1,

od 22.01.1826 r. — Pułk Strzelców Pieszych Jego Cesarsko-Królewskiej Mości Nr 1).

Dowódca: do 1817 płk Józef Zdzitowiecki

1817 vacat

1818 płk Piotr Szembek

1819–1820 vacat

1820–1830 płk Piotr Szembek

Dyslokacja: sztab — Sochaczew

1 batalion w Iłowie

2 batalion — Trojanów (woj. mazowieckie)
kompanie karabinierów — Koszary Ordynackie Warszawa

3 pułk strzelców pieszych

Dowódca: do 1818 płk Antoni Giełgud
 1818 płk Wacław Sierakowski
 1819 vacat
 1820 vacat
 1821–1824 płk Wacław Sierakowski
 od 1825 płk Julian Bieliński
 Dyslokacja: sztab 1 i 2 batalion — Płock
 2 kompanie karabinierów — Koszary Ordynackie Warszawa

2 *Dywizja Piechoty* — sztab — Zamość (woj. lubelskie)

Dowódca: do 1826 gen. dyw. Izidor Krasinowski

od 1827 gen. dyw. Edward Żółtowski

1 *Brygada* — Sztab — Lublin

Dowódca: do 1825 gen. bryg. Edward Żółtowski

od 1826 gen. bryg. Franciszek Morawski

3 *pułk piechoty liniowej* (od 12.10.1827 r. Pułk Piechoty Liniowej Jego Cesarzewiczowskiej Mości Wielkiego Księcia Konstantego Nr 1)

Dowódca: do 1818 płk Kazimierz Tański
 1818 płk Walenty Andrychiewicz
 1819–1820 vacat
 od 1820 płk Walenty Andrychiewicz
 Dyslokacja: sztab i 1 batalion — Lublin
 2 batalion — Bełżyce
 2 kompanie wyborcze — Koszary Aleksandryjskie — Warszawa

7 *pułk piechoty liniowej*

Dowódca: do 1817 płk Feliks Grotowski

1818 płk Franciszek Rohland

1819–1820 vacat

1820–1830 płk Franciszek Rohland

Dyslokacja: sztab i 1 batalion — Lublin

2 batalion — Markuszów

2 kompanie wyborcze — Koszary Aleksandryjskie — Warszawa

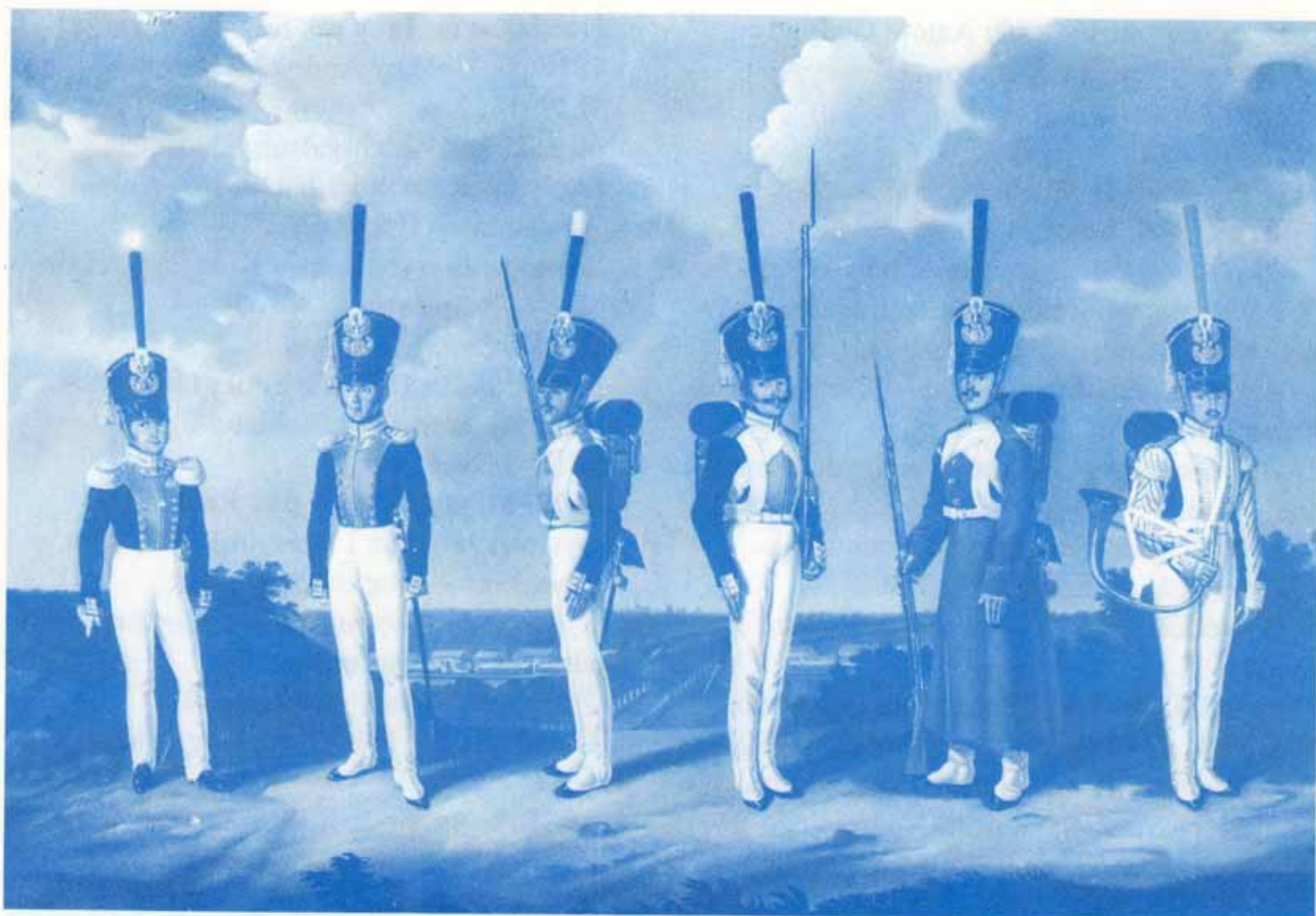
2 *Brygada*: Sztab — Warszawa

Dowódca: do 1817 gen. bryg. Stefan Grabowski

od 1818 gen. bryg. Ignacy Blumer

1. pułk strzelców pieszych w mundurach używanych po 1826 roku. Od lewej dwaj oficerowie, podoficer karabinierów, wołyżer i dwaj muzykanci (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Dwaj oficerowie, podoficer, szeregowi i strzelec grenadierów gwardii w mundurach używanych po 1826 roku (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

4 pułk piechoty liniowej

dowódca: do 1817 płk Ignacy Mycielski

1818 płk Ludwik Bogusławski

1819–1820 płk Ignacy Mycielski

1820 płk Ludwik Bogusławski

Dyslokacja: sztab, 1 i 2 batalion — Warszawa

8 pułk piechoty liniowej

Dowódca: do 1817 płk Ignacy Blumer,

1818 płk Jan Skrzynecki

1819–1820 vacat

1821–1830 płk Jan Skrzynecki

Dyslokacja: sztab i 2 batalion — Pułtusk

1 batalion — Seroch

2 kompanie wyborcze — Warszawa, ul. Piwna

3 Brygada: Sztab — Zamość

Dowódca: do 1817 gen. bryg. Jan Krucki

1818 gen. bryg. Franciszek Morawski

1819 gen. bryg. Hipolit Falkowski

1820–1827 gen. bryg. Franciszek Morawski

1827–1830 gen. bryg. Józef Czyżewski

2 pułk strzelców pieszych

Dyslokacja: sztab — Zamość

1 batalion — Komarów

2 batalion — Tarnogóra

4 pułk strzelców pieszych

Dowódca: do 1816 płk Ludwik Oborski

1817 płk Józef Michałowski

1818 płk Józef Zawadzki

1819–1820 vacat

1820–1830 płk Józef Zawadzki

Dyslokacja: Sztab — Zamość

1 batalion — Skierbieszów

2 batalion — Grabowiec

Korpus Kawalerii

Dywizja Strzelców Konnych — Sztab — Łowicz

Dowódca: gen. dyw. Stanisław Klicki

Brygada I — Sztab w Piotrkowie

Dowódca: 1815 gen. bryg. Jan Umiński
1816 gen. bryg. hr. Konstanty Przebendowski
1 pułk strzelców konnych (Pułk Strzelców
Konnych Jego Cesarzewiczowskiej Mości Wiel-

kiego Xięcia Alexandra Następcy Tronu Nr 1)
Dowódca: 1815 płk Antoni Potocki
1816 płk Antoni Jankowski
Dyslokacja: sztab i 3 szwadron — Piotrków
1 szwadron — Walborm
4 szwadron — Radomsko
rezerwa — Kowal

3 pułk strzelców konnych
Dowódca: 1815 płk Tarnowski
1815–1828 płk Kazimierz Dziekoński
1829 płk Maciej Dembiński
Dyslokacja: sztab i szwadron 2 — Sieradz
szwadron 1 — Szadek
szwadron 3 — Uniejów
szwadron 4 — Warta
rezerwa — Gostynin

Brygada 2 — Sztab w Kutnie
Dowódca: 1815 gen. bryg. Stanisław Klicki
1816 gen. bryg. hr. Antoni Potocki
1829 gen. bryg. Kazimierz Dziekoński
2 pułk strzelców konnych (od 20 maja 1829
Pułk Strzelców Konnych Najjaśniejszej Cesa-
rzowej i Królowej Aleksandry Nr 2)

Dowódca: 1815 płk Tadeusz Suchorzewski
1828 płk Kazimierz Skorzyński
Dyslokacja: sztab i szwadrony — Łowicz —
Rezerwa — Gąbin

4 pułk strzelców konnych
Dowódca: 1815 płk Michał Kossecki
1825 płk Józef Kamieński
Dyslokacja: Sztab i 2 szwadron — Kutno
1 szwadron — Łęczyca
3 szwadron — Kłodawa
4 szwadron — Koło
rezerwa — Dąbrowica

Dywizja Ułanów: Sztab w Lublinie
Dowódca: gen. dyw. Jan Weyssenhoff
1 Brygada: Sztab w Międzyrzeczu (Podlas-
kim)

dowódca: 1815 gen. bryg. Konopka
1816 gen. bryg. Tadeusz Suchorzewski

1 pułk ułanów (od 5 czerwca 1815 Pułk Uła-
nów Jego Królewiczowskiej Mości Xięcia Ora-
nii Nr 1)

Dowódca: 1815 płk Jan Tomicki
1830 płk Ludwik Bukowski
Dyslokacja: Sztab i 1 szwadron w Lubarto-
wie

2 szwadron w Parczewie
3 szwadron w Opatowie
4 szwadron w Łęczycy
3 pułk ułanów

Dowódca: 1815 płk Karol Madaliński
1818 płk Michał Korytowski
Dyslokacja: sztab i 1 szwadron w Międzyrze-
czu

2 szwadron w Białej
3 szwadron w Łomarach
4 szwadron w Terespolu
rezerwa w Mordach

2 Brygada: Sztab w Krasnymstawie
Dowódca: 1815 gen. bryg. Jan Weyssenhoff
1816 J.K.M. Książę Adam Würtember
2 pułk ułanów

Dowódca: 1815 płk Józef Dwernicki
1830 płk Stefan Ziemiecki
Dyslokacja: sztab i 1, 2 szwadron w Krasny-
mstawie

3 szwadron w Uchaniach
4 szwadron w Hrubieszowie
rezerwa w Węgrowie
4 pułk ułanów

Dowódca: 1815 płk baron Jan Koziętulski
1821 płk Andrzej Rutie
Dyslokacja: sztab i 2 szwadron w Chełmie
1 szwadron w Horodle
3 szwadron w Dubience
4 szwadron we Włodawie
rezerwa w Sokołowie

Korpus Artylerii i Inżynierii

Sztab Korpusu w Warszawie

Dowódca: 1815–1819 gen. Karol Sierakowski

1820 gen. dyw. Maurycy Hauke

Artyleria Piesza: sztab w Warszawie

Dowódca: gen. bryg. Jakub Redel

1 Brygada: sztab w Grójcu

Dowódca: płk Antoni Płonczyński

1 Kompania Pozycyjna — w Kozienicach

Dowódca: płk Jan Lepige

1 Kompania Lekka — w Grójcu

Dowódca: płk Antoni Płonczyński

2 Kompania Lekka — w Radomiu

Dowódca: 1815 kpt Ignacy Walewski

1826 płk Franciszek Łapiński

2 Brygada: sztab w Kocku

Dowódca: 1815 płk Jan Krysiński

1818 płk Karol Weisflog

2 Kompania pozycyjna — w Puławach

Dowódca: 1815 płk Jan Bujalski

1818 ppłk Franciszek Piętka

1819 płk Karol Cichocki

1821 ppłk F. Piętka

3 Kompania Lekka — w Kocku

Dowódca: płk Karol Weisflog

4 Kompania Lekka — w Radzynie (Podlaskim)

Dowódca: 1815 ppłk Adam Szubert

1818 ppłk Jan Bujalski

1827 kpt Krzysztof Koryzna

Artyleria Konna: Sztab w Łęczycy

Dowódca: 1815 płk Józef Hurtig

1819 ppłk Adam Szubert

1822 płk Tomasz Konarski

1 Bateria w Łęczycy

dowódca: 1815 (?) Benedykt Tykiel

1819 ppłk Piotr Chorzewski

1821 ppłk Adam Szubert

1822 kpt Józef Konarski

2 Bateria w Siedlcach

Dowódca: 1815 (?) Józef Kostyał

1818 płk Łukasz Dobrzański

1822 kpt Józef Kosiński

Korpus Rakietników

(utworzony w 1823 r.)

Sztab w Warszawie

Dowódca: gen. bryg. Piotr Bontemps

Półbateria Konna — w Warce

Dowódca: 1815 kpt Józef Jaszowski

Półbateria piesza — w Warce

dowódca: kpt Karol Skalski

Artyleria garnizonowa

1 Kompania — twierdza Modlin

Dowódca: 1815 kpt Józef Chojnacki

1818 kpt Kazimierz Werpechowski

1819 kpt Józef Chojnacki

1821 kpt Kazimierz Werpechowski

2 Kompania — twierdza Zamość

Dowódca: 1815 kpt Kazimierz Hoffmann

1828 kpt Jan Skąpski

Pułkownik Piotr Szembek dowódca 1. pułku strzelców pieszych w mundurze galowym (J. Łukasiewicz, Muzeum Wojska Polskiego)

Kawaleria wojsk Królestwa Polskiego

Dywizja Strzelców Konnych

1. Brygada

- 1. Pułk Strzelców Konnych
- 3. Pułk Strzelców Konnych

2. Brygada

- 2. Pułk Strzelców Konnych
- 4. Pułk Strzelców Konnych

Dywizja Ułanów

1. Brygada

- 1. Pułk Ułanów
- 3. Pułk Ułanów

2. Brygada

- 2. Pułk Ułanów
- 4. Pułk Ułanów

Pułk kawalerii wojsk Królestwa Polskiego

Etat pokojowy

1. Szwadron	}	1. Dywizjon
2. Szwadron		
3. Szwadron	}	2. Dywizjon
4. Szwadron		
5. Szwadron	}	Szwadron
zapasowy

Etat wojenny

- 1. Szwadron
- 2. Szwadron
- 3. Szwadron
- 4. Szwadron
- 5. Szwadron
- 6. Szwadron

Piechota wojsk Królestwa Polskiego

1. Dywizja Piechoty

1. Brygada

- 1. Pułk Piechoty Liniowej
- 5. Pułk Piechoty Liniowej

2. Brygada

- 2. Pułk Piechoty Liniowej
- 6. Pułk Piechoty Liniowej

3. Brygada

- 1. Pułk Strzelców Pieszych
- 3. Pułk Strzelców Pieszych

2. Dywizja Piechoty

1. Brygada

- 3. Pułk Piechoty Liniowej
- 7. Pułk Piechoty Liniowej

2. Brygada

- 4. Pułk Piechoty Liniowej
- 8. Pułk Piechoty Liniowej

3. Brygada

- 2. Pułk Strzelców Pieszych
- 4. Pułk Strzelców Pieszych

Pułk piechoty wojsk Królestwa Polskiego

etat pokojowy

1. Batalion

Kompania Grenadierów
Kompania Wołyżerów
Kompania Fizylierów
Kompania Fizylierów

2. Batalion

Kompania Grenadierów
Kompania Wołyżerów
Kompania Fizylierów
Kompania Fizylierów

etat wojenny

2. Batalion

2. Kompania Grenadierów

2. Kompania Wołyżerów

}

Kompanie wyborcze

7. Kompania Fizylierów	8. Kompania Fizylierów	9. Kompania Fizylierów	10. Kompania Fizylierów	11. Kompania Fizylierów	12. Kompania Fizylierów	}	Kompanie centralne
------------------------	------------------------	------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------	---	--------------------

2 000021 511019

Książka „Armia Królestwa Polskiego 1815-1830” omawia organizację jednostek, umundurowanie i uzbrojenie armii polskiej utworzonej na terenie Królestwa Polskiego. Książka zawiera informacje o okresie od chwili powstania Królestwa Polskiego do wybuchu Powstania Listopadowego – 29 listopada 1830 roku.

Armia polska w okresie Powstania Listopadowego i wojny polsko-rosyjskiej 1830-1831 będzie przedmiotem oddzielnego opracowania.

ISBN 83-86209-52-6